

Ulla Bidstrup: *Traduire ou trahir*. Herning: Systeme, 1994

Traduire ou trahir henvender sig til franskstuderende på Handelshøjskolerne og Universiteterne. Ulla Bidstrups mål er at give de studerende en elementær indføring i oversættelsesproblematikken, for at de kan arbejde mere metodisk og blive mere bevidste om de valg, de foretager i en given situation. Bogen er skrevet i et beundringsværdig uprætentøst fransk. Selv vanskelig tilgængelige begreber og sammenhænge er beskrevet i et klart og letforståeligt sprog. Eksempelmaterialet, der er omfattende og varieret, er overvejende fransk og dansk.

Bogen er inddelt i 7 korte kapitler: 1. Qu'est-ce que la traduction? 2. Equivalence et fonction textuelle. 3. Méthodes de traduction. 4. Les procédés de traduction. 5. Exégèse lexicale, sens et signification. 6. La traduction des métaphores. 7. Traduction et cohérence textuelle.

Hvert kapitel efterfølges af fint udvalgte øvelser, der består af større tekststykker med vejledende spørgsmål, som giver de studerende mulighed for at afprøve deres forståelse af de begreber, som er blevet behandlet. Øvelserne er også nyttige i en undervisningssituation. Det gælder ikke mindst de øvelser, som lægger op til kommentarer og kritik af andres oversættelser.

I kap. 1 gør UB opmærksom på, at ord-til-ord oversættelse i mange tilfælde ikke er mulig, fordi der ikke mellem dansk og fransk er en parallel opbygning af ordforråd og ikke eksisterer en parallel syntaks. Ord-til-ord oversættelse frarådes også, fordi en oversættelse er en kommunikationssituation, og oversætteren må derfor tage hensyn til den "situation", som et budskab er produceret i. Og med situation forstås både den "nære" kontekst (omgivende ord og sætninger) og den "fjerne" (den ydre virkelighed, som der refereres til). Kontekstens betydning gennemgås dog først senere.

I kap. 2 præsenteres de gammelkendte komponenter i kommunikationsanalysen, "afsender", "modtager" og "referent" og med navne som Katharina Reiß afstikkes den metodiske ramme for en fremstilling af de tre væsentligste tekstfunktioner og deres særkender. Dernæst gives et udmærket overblik over de forskellige tekstfunktions betydning for valg af oversættelse. UB undlader ikke at gøre opmærksom på det komplicerede forhold mellem tekstfunktion og teksttype. Ikke alene har kun ganske få teksttyper (eks. en annonce med direktiv funktion) overvejende én tekstfunktion, men også de fleste tekster består af en blanding af flere funktioner, som de studerende efter en grundig analyse af teksten må vurdere vigtigheden af i forhold til teksten i sin helhed. Når UB på den baggrund siger, at man sagtens kan "ofre" en metafor i en tekst, hvor den informative funktion dominerer, så er der selvfølgelig tale om en forenkende generalisering. Det kunne jo godt være, at metaforen ikke blot skal "pynte" på teksten, men at den skal gøre budskabet tydeligere.

Inden for oversættelsesteorien har hovedproblemet været: Skal oversættelse være så ordret som muligt, eller skal oversætteren formulere sin oversættelse så frit og naturligt som muligt? For at besvare ovennævnte spørgsmål støtter UB sig til Newmarks to oversættelsesmetoder, den semantiske og den kommunikative, som læseren får en kort, men god oversigt over i kap. 3. Forholdet mellem tekstfunktionerne og oversættelsesmetoderne belyses med nyttige iagttagelser, der er godt eksemplificeret.

I kap. 4 får vi en grundig gennemgang af de syv oversættelsesprocedurer, som er beskrevet hos Vinay og Darbelnet. Også her støtter UB sin fremstilling på gode eksempler. Hun understreger i forbindelse med de fakultative oversættelser, at oversætteren må træffe sit valg af specifikke sproglige udtryk og strukturer på baggrund af en analyse af teksten i sin helhed, dens formål, stil og tone, og af hvordan den oversatte tekst skal virke i den nye situation, over for den nye målgruppe osv.

Først i kap. 5 indføres de for oversættelse så centrale begreber som “sens”, “signification”, polysemi og betydningskomponenter. Man kan indvende, at UB ikke straks i de indledende kapitler understreger betydningen af konteksten for forståelsen af ord, sætninger og tekst. Fremstillingen sker også i en noget knap form, og vigtige begreber som ords forskellige betydningsfelter fra sprog til sprog er ikke behandlet. Til gengæld giver tekstuddraget af den danske oversættelse, sammenholdt med Jean Zieglers franske originaltekst et godt udgangspunkt for at kommentere, hvorvidt de semantiske træk i de understregede ord er bibeholdt, om nogle træk er gået tabt og nye føjet til, og hvorvidt oversættelsen er semantisk nøjagtig osv.

Kap. 6 omhandler oversættelse af metaforer. UB inddeler traditionen tro metaforerne efter deres grad af “originalitet”, fordi det er et vigtigt kriterium for valg af oversættelsesprocedurer. Hun giver en oversigt over de forskellige procedurer, som illustreres med gode eksempler.

I kap. 7 kommer UB ind på tekstens sammenhæng. På baggrund af en analyse af de Gaulles berømte tale fra 18. juni 1940 giver hun en glimrende fremstilling af tekstens tematiske, logiske og retoriske sammenhæng. Tekstens anaforiske relationer, den logiske sammenhæng, der i talen er eksplicit markeret ved hjælp af konnektorer, og de mange metaforer og stilfigurer, der skaber den retoriske sammenhæng, bliver grundigt beskrevet.

Når UB introducerer de studerende for så mange væsentlige begreber i oversættelsesteori på så få sider, så er der nødvendigvis flere af dem, der udsættes for en noget summarisk behandling. Derfor er det også godt, at UB efter hvert kapitel har anbragt en liste over teoretiske værker, som de studerende kan arbejde videre med, hvis de får lyst til at vide mere om et af hovedemnerne.

Alt i alt er bogen pædagogisk og overskuelig, og som en introducerende indføring i tekstanalysens og oversættelsesteoriens grundbegreber kan den varmt anbefales.

Kathrine Ravn Jørgensen

Erik Bruun: Dansk sprogbog. En Stil- og konstruktionsbog. Gyldendal, 1995

Den eneste danske kollokationsordbog foreligger nu i en “ny, revideret og udvidet udgave”. Sådan står det i forordet og i den vedlagte brochure. Sidstnævnte oplyser desuden, at ordbogen indeholder 12.000 opslagsord og 63.000 udtryk og vendinger. Det ville have været fint, hvis man havde fået at vide, i hvilket omfang denne udgave er blevet udvidet og i hvor høj grad, der er foretaget ændringer. Ud fra en sådan viden ville man som bruger lettere kunne vurdere, om den nye udgave adskiller sig så afgørende fra den gamle, at man i alle tilfælde bør anskaffe sig den nye. Det er klart, at forlaget helst ser, at alle hidtidige brugere straks køber den nye udgave. Men man kunne nu godt have givet lidt mere hjælp til afgørelsen uden at frygte for et meget ringere salg. De Røde Ordbøger er stor set så billige, at prisen ikke afskrækker, hvis man bare får mere end småændringer for sin investering.

Der er en forskel mellem den gamle og den ny udgave, som straks springer i øjnene: Den nye ordbog er - som så mange andre nye danske ordbøger - trespaltet. I de fleste tilfælde anser jeg dette valg for uheldigt, dog ikke her. Dansk sprogbog havde i første udgave og har stadig som princip at anføre hver ny kollokation på en ny linie, hvilket gør det noget lettere for brugeren at finde frem til den søgte oplysning. Men mange af linierne er meget korte, hvilket fører til, at ordene i den gamle udgave i mange tilfælde forekommer noget ensomme midt i den hvide verden. Det er mindre påfaldende nu i den trespaltede version, samtidig er den nye udgave lidt tyndere end den gamle: 546 sider mod tidligere 588 sider.

Men hvad er der nu kommet til, faldet ud eller ændret? Det er svært at se uden større anstrengelser. I første omgang har jeg talt op på de to første sider med begyndelsesbogstavet R (dvs. side 346-347 **rabalder** til **rasle**), her forekommer i alt 53 opslagsord. På de to første sider i den tidligere udgave (side 370-371 **rabalder** til **rask**) forekommer der 52 opslagsord. Kollokationsangivelserne til **rask** samt hele artiklen **rasle** følger her på næste side og fylder godt og vel 1/3 spalte. Men opslagsordene er præcis de samme. Heller ikke, når man sammenligner de enkelte artikler, kan jeg få øje på en eneste ændring.

I et nyt forsøg har jeg taget artikler med begyndelsesbogstavet G, her ses en del ændringer. Der er på de første to sider kommet fire nye opslagsord til. Det drejer sig om følgende artikler:

II **hage** *sb.*
tage én under -n;
en fremstående/kløftet/vigende ~.

III hage vb.

~ sig fast [i/til ngt/én];
fig. ~ sig fast i (den mindste
indrømmelse).

halmstrå

tm. ikke lægge et ~ i vejen for
én/ngt (: ikke den mindste hin-
dring);
gribe efter et // · klynge sig til
et ~.

halsret

få // give én // have hånds- og ~
over én/ngt (: uindskrænket ret).

Det er gode og vigtige nye kollokationer. Til gengæld er artiklen **handlen** faldet ud, som indeholdt følgende kollokationer: *handlen mod bedre vidende og handlen ved dørene er forbudt*. Det er vel rigtigt, at den sidste kollokation i dag ikke mere ses på skilte ved pænere folks huse. Er den derfor faldet ud? Den første kollokation bruges måske mere i den verbale version: *at handle mod bedre vidende*, hvilket man kan finde som angivelse under opslagsordet **handle** i både den gamle og den nye udgave. Så den kan man godt undvære.

Derudover kan man se, at de enkelte artikler dels er blevet udvidede og dels forkortede. Det sidste kan man se under **hakke**, hvor kollokationen *hakke (sten) op* ikke mere er medtaget. Hvorfor i grunden det? Det gør og siger man da stadig. Til gengæld er der i parentes tilføjet [*af kulde og skræk*] ved kollokation: *hakke tænder*. Derudover er kollokationen (stadig under **hakke**) *hakke og stamme [i det]* udgået som egen kollokation og slået sammen med [*stå og*] *hakke i det*, så det nu hedder: [*stå og*] *hakke [og stamme] i det*. Det er nu ingen rigtig forbedring, hermed spares lidt plads, men de mange parenteser gør det noget mere besværligt at konstruere en ønsket ordforbindelse med *hakke*.

Man har i forbindelse med udsendelse af Göran Kjellmers engelske kollokationsordbog diskuteret, om den korpusbaserede fremgangsmåde er den mest hensigtsmæssige. Franz Josef Hausmann har i den sammenhæng fremhævet intuitionsbaserede kollokationsordbøger som meget mere overbevisende end korpusbaserede. Denne diskussion kan ikke tages op her, men giver anledning til overvejelser om den empiriske basis, som er blevet brugt ved både første udgave og ved revisionen af denne ordbog. I forordet fortælles der ikke direkte om arbejdsmåden: “gik vi – i det tempo som vores skolearbejde og andre gøremål tillod det – i gang med indsamling af materiale”. Hermed menes der sandsynligvis belæg fra bøger, blade og aviser og måske også fra andre ordbøger. Disse er så muligvis blevet korrigeret og udvidet ud fra leksikografens intuition. Resultatet er uden store indskrænkninger sådan, at vi må være glade ved, at Erik Bruun har påtaget sig den store opgave. Han har udarbejdet et

opslagsværk, som er uundværligt, men skal man kaste den gamle væk og købe den ny? Nej, det er, så vidt jeg kan bedømme, ikke nødvendigt. Der er foretaget ændringer, men ikke så omfattende, at forskellen til første udgave er virkelig tydelig.

Henning Bergenholtz

**Johnny Christensen: Lettisk-dansk/dansk-lettisk grundordbog.
Århus: Felix, 1994**

Viena traka haltúra¹

Den foreliggende ordbog er den første mellem dansk og lettisk og fortjener dermed ros som det vovestykke, den er. Men den fortjener også ris for masser af sjudk og fusk, som kan udsætte dens godtroende brugere for alt fra latteranfald til frustration.

Der har sandelig ingen problemer været med at oversætte ord som 'revolúcija', 'helikopters', 'konflikts', 'eksplozija', osv., hvilket også flittigt er blevet gjort begge veje. Fyldekalk, så at sige, der holder de mangfoldige undersættelser og andre stilistiske perler sammen i en samlet helhed. Men hvorfor er fx *opposition* blevet oversat som 'pretestība' (*modstand*) og ikke som det helt naturlige 'opozícija'? Og hvilken mening giver det at oversætte 'eksplozija', mens det mindst lige så udbredte lettiske ord 'sprádziens' overhovedet ikke er medtaget i ordbogen? Til gengæld kan det danske ord *produkt* kun yderst sjældent gengives med det samme ord på lettisk, idet det hedder 'razojums', hvis der er tale om det producerede, og 'reizinájums', hvis det handler om resultatet af en multiplikation. Det lettiske ord 'produkts' betyder *madvare*. Dette er blot et par såkaldte falske venner, som ordbogsforfatteren er blevet offer for.

Men det er ingenting sammenlignet med den gåde, ordbogen opstiller, når den på dansk staver *teske* uden h, men samtidigt *the* med h. For at være konsekvent, kan ordbogen i det næste oplag måske også stave *leverposteg* med g til sidst.

Indtil videre kun småting ... men nu kommer noget for tilhængere af de kraftige oplevelser. Ordbogen oversætter således navnlig *landboer* kun som "laucinieks" uden at oplyse, at det danske opslagsord af de fleste vil opfattes som flertal altså 'lauku laudis' på lettisk. Siger ordbogsforfatteren måske også: '*en kilomet*'? I øvrigt tør han nu slet ikke stave denne lumske måleenhed - han skriver bare *km* på dansk og oversætter med det fuldt ud skrevne lettiske ord 'kilometers'. Undervisningsministeriet burde måske have spenderet ham en retskrivningsordbog?

Nogle oversættelser (og især metoden bag dem) er ret absurde. Der, hvor forfatterens tosprogede kompetence ikke slår til, slår han simpelt hen op i en lettisk-engelsk ordbog fra mellemkrigstiden! Derved forklares den antikverede lettiske ækvivalent "sútniecība" (gesandtskab) til det danske ord *ambassade*, mens det rigtige havde været 'véstniecība'. Forskellen er den, at de små lande

¹ = En værre gang makværk (Lettisk).

plejede at have gesandtskaber i Folkeforbundets tid, mens de nu i efterkrigs-årene ligesom de store lande har fået ambassader. 'Dánijas sútis' vil nok kunne dechiffreres, men det skurrer i ørerne på letter, fordi det jo på nutidssproget burde hedde 'Dánijas véstnieks' (*den danske ambassadør*).

Mens vi befinder os på det bureaukratiske område, er det vel også tilladt at spørge, hvorfor der ikke gives oversættelse af ordet *opholdstilladelse*, mens ordet *transitvisum* er blevet oversat? Skyldes det måske det forhold, at ordbogsforfatteren Christensen ikke har opholdt sig længe nok i Letland til at have brug for en 'uzturésānās atlauja'?

Når der nu lægges så megen vægt på avissproget, som ordbogens forord forsikrer, hvorfor gives der kun den trivielle oversættelse af 'parlaments', mens det i flæng brugte 'Saeima' (Folketingets lettiske modstykke) ignoreres af ordbogen? Til ordbogens problemer med det offentlige hører også gengivelsen af ordet *statsborger*, der nu ikke er det samme som "pavalstnieks", selv om ordbogen netop hævder det. *Statsborger* (engelsk: "citizen", "national") hedder 'pilsonis' på lettisk. Det lettiske 'pavalstnieks' (engelsk: "subject") betyder omtrent *undersåt*.

Et godt eksempel på ordbogens forkærlighed for det absurde er dens lettiske ækvivalent til det danske adjektiv *hurtig*: 'átrs;kráce;straujs'. 'Átrs' og 'straujs' er gode nok, men "kráce" er et substantiv, der ganske vist betyder "rapid" på engelsk, men *strømfald* på dansk! Forestil Dem Christensen, der på sit mundrette dansk påstår: *Floden er fuld af hurtiger*.

Rådhus hedder på engelsk "Town Hall", men behøver af den grund ikke nødvendigvis hedde "pilsétas nams" på lettisk, fordi dette bruges om en ejendom i byen modsat en gård på landet. Letter siger 'rátsnams' eller 'pilsétas pasvaldības éka'.

Overanstreng sig - "to overstretch" - er blevet til det indsnævrede "párstiepties", hvor der helst burde have stået det mest præcise 'párpúléties'.

Christensen kunne også have draget fordel af at læse i en lettisk grammatik før han laver sin ordbog, hvis ikke af personlig interesse, så i hvert tilfælde for at stifte bekendtskab med suffiksernes og præfiksernes semantik, eller for at passe på genus- og numeruskongruens i de lettiske nominalgrupper. 'Kurinát' betyder ikke 'aizdegt' (*tænde*), men derimod *fyre [ild]*, altså bør det durative aspekt ikke forveksles med det begyndende aspekt i tilfældet af verber af den samme rod som fx. 'aiz-' eller 'ieKUR (INÁ) t' (*tænde*). *Afblomstre* skal hedde 'noziedét', ikke "uzziedét" (*opblomstre*). *Lære* hedder 'mácít', ikke "pamácít" (*belære*).

"Ievérojams vietas", adjektiv i hankøn ental og substantiv i hunkøn flertal er en dundrende sprogstridig forbrydelse mod kongruens. Går man ud fra den danske oversættelse *seværdighed*, skulle der have stået 'ievérojama vieta' i hunkøn ental.

Ordbogen tager heller ikke altid de lettiske diakritiske tegn seriøst, hvilket ser ud, som var det en russers desperate forsøg på at mestre denne rædsel af et barbarisk sprog. *Åben* oversættes som "klájs" i stedet for den korrekte skrivemåde uden længdestregen over vokalen. Den mest nærliggende ækvalent vilde desuden have været 'atvérts', jævnfør verbet (*at*) *åbne* - 'atvért'.

Kære oversættes som "míls", hvilket er vås. Ikke kun på grund af det manglende palatale mutationskomma under l, men også fordi den danske stavemåde ikke er en ordbogsform, hvis der menes adjektivet. Den adjektiviske fleksionsform *kære* kan have ca. 30-40 forskellige former på lettisk, afhængigt af bestemtheds-, køns-, tals- og kaskategorien i det konkrete tilfælde. Hvis opslagsordet *kære* derimod skal forstås som et verbum, skal det hedde 'pársúdzét'.

Der er masser og atter masser af mærkværdigheder i denne lille ordbog på kun ca. 100 sider! *Opdage* skal hedde 'atklát', ikke "sameklét", for man vil næppe sige: 'Kolumbs samekléja Ameriku,' eller for den sags skyld: *Hun opdagede et påskud for at sige nej tak*. *Opfinde* hedder 'izgudrot', men der er visse semantiske forskelle. Man kan relativt sjældent med god samvittighed sige, at to ord fuldstændigt svarer til hinanden på to forskellige sprog. Derfor gælder for ordbogsforfattere det samme som Løgstrup anbefalede til filosoffer, nemlig at sige det allermost nærliggende.

Opfatte hedder helt præcist 'uztvert', mens "manít" kun dækker en lille segment af det danske verbs betydningfelt. *Ødelæggelse* burde have heddet 'izpostísána' i stedet for "posts" (*elendighed*); *ønske* er ret og slet 'vélésánás' uanset Christensens kraftige forslag "ilgas" (*længsel*) og "iekáre" (*begær*), to synonymer med irrelevante konnotationer. *Nyheder* bør gengives som 'zinas', ikke som "vést(i)s" (*tidende*); *orden* som 'kártíba' i stedet for "iekárta" (*indretning*); *ligeglad* bør oversættes som 'vienaldzíg's', ikke så meget som "nolaidíg's" (*negligent*); *slange* er ikke blot det i Letland efterhånden noget sjældne krybdyr 'cúška', men tillige '(riepas) kamera' og 'slútene', begge meget mere brugt i dagligdagen end den bibelske fristerindes ártbenævne.

Påskud er 'iegansts', ikke "izliksánás" (*forstillelse*). Det lettiske ord "vala" er slet ikke identisk med den i ordbogen anførte *fritid* ('brívais laiks', ún! 'brívlaiks' = *ferie*). 'Palaisties' betyder ikke "flyve" ('lidot'), osv., osv.

Man kunne fortsætte endnu længe i samme stil, thi den ovenstående opregning af ordbogens tvivlsomme kvaliteter er ingenlunde udtømmende. Derfor anbefaler jeg ordbogen først og fremmest for dem, der dyrker intellektuelle idrætter. Den naive begynder må vente på bedre dage, når ordbogen er blevet grundigt korrigeret. Ellers kan man med fordel benytte sig af den eneste sammenhængende ordbog, der findes fra lettisk til et europæisk sprog, nemlig den lettisk-tyske.

Christensen kan eventuelt være mere behjælpelig over for "studerende, rejssende og forretningsfolk" (citat fra omslagets bagside) ved at opgive de ambitiøse planer som ordbogsforfatter og i stedet vie sine dage til at sammenskrive fx. en parlør.

Min nådeløse kritik har ikke til formål at slagte værket, men ærligt at påpege dets ufuldkomne sider. Moralen af det ovenstående er, at en ordbog faktisk er et alvorligt projekt, som kan kræve både blod (slagsmål med kritikerne), sved (en meget udstrakt læsning af tekster plus feltarbejde) og tårer (af latter over det ufrivilligt komiske resultat).

Jens Zvirgzdgrauds

Susanne Göpferich: *Textsorten in Naturwissenschaften und Technik. Pragmatische Typologie - Kontrastierung - Translation*. Forum für Fachsprachenforschung, 27. Gunter Narr Verlag, 1995

1. Einleitung¹

In den 80-Jahren hat eine Reihe von Fachsprachenforschern die Vielzahl theoretischer Arbeiten zur Textsortendifferenzierung und Typologisierung und die geringe Zahl empirischer und interlingualer Untersuchungen von konkreten Textsorten angesprochen. Mit der vorliegenden Arbeit, die auch 1994 als Dissertation an der Johannes-Gutenberg-Universität Mainz verteidigt wurde, hat Susanne Göpferich den gelungenen Versuch gemacht, die Arbeit mit der Schließung dieser Lücke anzufangen, und dadurch die Tür zu einer Weiterentwicklung der Textsortenlinguistik im Sinne einer weiteren Nutzbarmachung ihrer Ergebnisse aufgestoßen.

Die Grundkonzeption der Arbeit ist es, auf der Grundlage der Textsortenkompetenz der Verfasserin (und der einschlägigen theoretischen Literatur) eine heuristische Typologie von Textsorten innerhalb eines Kommunikationsbereiches (hier: der Bereich Naturwissenschaften und Technik) aufzustellen, und danach in einem ausgiebigen empirischen Teil ein umfangreiches Korpus der typologisierten Textsorten (insgesamt 1696 DIN-A5 Seiten verteilt auf 10 Textsorten und zwei Sprachen) nach einer Reihe von textexternen und textinternen Kriterien zu untersuchen, um festzustellen, ob die kompetentiell aufgestellte Typologie auch empirisch haltbar ist.

Die Arbeit besteht aus zehn Kapiteln, die wie angeführt in einen theoretischen und einen empirischen Teil zerfallen. Diesen Kapiteln ist eine Einführung mit der Überschrift "Anstoß, Zielsetzung und Methode" vorangestellt. Der theoretische Teil besteht aus den Kapiteln "Begriffsdefinition" (wo zentrale Begriffe wie z.B. Fachsprache, Text, Texttyp und Textsorte definiert werden), "Textkorpus", "Übersicht über bisherige Ansätze zur Textdifferenzierung", "Fachtexttypologie" (wo die heuristische Typologie auf dem Hintergrund anderer Typologisierungsversuche hergeleitet wird) und "Konventionen", von denen das Kapitel zur Fachtexttypologie das weitaus größte ist. Der empirische Teil besteht ebenfalls aus fünf Kapiteln, von denen zwei eine textexterne bzw. eine textinterne Analyse der Textsorten enthalten und drei sich mit "Universalität oder Kulturgebundenheit von Fachtextsortencharakteristika", "Praktische Umsetzung der Ergebnisse" und "Zusammenfassung, Fazit und Ausblick" beschäftigen. Der empirischen Ausrichtung dieses letzten Teils

¹ Meinen Kollegen Rene S. Thomsen und Peter Kastberg danke ich für Kommentare zu einer früheren Version dieser Rezension.

der Arbeit gemäß machen die Analysekapitel 265 der 300 Seiten des zweiten Teils aus.

Obwohl also ein großer Teil der Arbeit empirisch ausgerichtet ist, handelt es sich dabei nicht um eine reine Beschreibung der Textsorten; im Gegenteil beinhaltet dieser Teil auch eine Reihe von Ausblicken auf die Implikationen der Ergebnisse für die Fachsprachen- und die Textsortentheorie. Anhand eines Beispiels, der Untersuchung der Passivfrequenz und ihrer möglichen Korrelation mit dem Fachlichkeitsgrad innerhalb des Korpus (S. 409-420), soll dieser Aufbau demonstriert werden: Eingangs wird dargestellt, aus welchen sprachsystematischen Gründen eine Korrelation zwischen Passivfrequenz und Fachsprachlichkeitsgrad anzunehmen ist. Danach werden die Formen angegeben, die als Passive gezählt worden sind (morphologische Passive und Passivkonkurrenzformen), und anschließend werden die ermittelten Frequenzzahlen kommentiert und es wird nach Begründungen für bemerkenswerte Ergebnisse gesucht. Dabei wird in diesem Abschnitt erklärt, warum die Passivfrequenz bei den untersuchten Textsorten im Englischen generell höher liegt als im Deutschen. Dies führt Göpferich u.a. darauf zurück, daß die deutsche Sprache wegen ihrer weniger strengen Wortstellungsregeln einen größeren Bestand an Ausweichmöglichkeiten für die Frontierung von Objekten und die daraus folgende Betonung der Objekte besitzt (s. 417). Im Englischen muß entweder das Clefting oder eine Passivfügung verwendet werden. Die unterschiedlichen Grade der Nicht-Übereinstimmung der Häufigkeiten zwischen Deutsch und Englisch, die sie bei unterschiedlichen Textsorten findet, ist dann davon abhängig, ob das Clefting als eine Formulierungsmöglichkeit innerhalb der untersuchten Textsorte normalerweise genutzt wird oder nicht. So kommt Clefting z.B. kaum in englischen Patentschriften und Konferenzberichten vor, was zu einem großen Unterschied in der Passivfrequenz von deutschen und englischen Exemplaren dieser Textsorte führt, wogegen der Unterschied bei Bedienungsanleitung und Werkstatthandbüchern wesentlich kleiner ist. Abschließend werden dann die ermittelten Unterschiede, Ähnlichkeiten und Charakteristika auf die Hypothese der Korrelation bezogen, und es wird festgestellt, daß nicht in allen Fällen eine eindeutige Korrelation vorhanden ist, weshalb das Passiv nicht als einziger Indikator für Fachsprachlichkeitsgrad verwendet werden kann, und daß die Verwendung von Passiv nur in einigen Fällen als lediglich konventionell bedingt gewertet werden kann. Oft wird das Passiv aus "sachlogischen Gründen" (S. 420) gewählt. Weiter wird im abschließenden Teil der Beschreibung Regeln für die Translationspraxis in Verbindung mit dem Passivgebrauch gegeben.

Es würde viel zu weit führen und den hier gegebenen Rahmen sprengen, wenn man die ungeheure Fülle von Daten, die besonders im empirischen Teil dieser Arbeit präsentiert und analysiert werden, darstellen und im einzelnen

würdigen sollte. Als Rezensent möchte ich mich deshalb damit begnügen, durch die folgende Aufstellung aufzuzeigen, welche Elemente konkret untersucht werden, und mich danach auf eine Diskussion einiger Hauptpunkte der Arbeit konzentrieren, die auch im gegebenen Beispiel zum Vorschein kommen, und zwar auf die vorgestellte Textsortentypologie, die Behandlung des Konventionsbegriffes und die Übersetzungsrelatierung der Arbeit. Der ebenfalls in der Arbeit viel besprochene Aspekt des Fachsprachlichkeitsgrades wird in dieser Rezension lediglich aus Platzgründen ausgespart. Auch hier leistet Göpferich viel zur theoretischen und empirischen Fundierung des Begriffes.

In der Arbeit sind die folgenden Analysen am ganzen Korpus durchgeführt worden:

Textexterne Analyse:

- Textfunktion
- Sender-Empfänger-Beziehung
- Vorkommensbereich
- Sonstige Merkmale (Textrezeption, Ökonomiezwang, Textalternativen)

Textinterne Analyse:

- Makrostruktur
- Art, Häufigkeit und Realisierung der verwendeten Sprechakte
- Personen-Einbezug
- Metasprachliche und metakommunikative Elemente
- Syntaktische Besonderheiten
 - Passivfrequenz
 - Nominalisierungstendenzen
 - Syntaktische Komplexität

2. Textsortentypologie

Wie schon beschrieben, handelt es sich bei dem rezensierten Buch um eine empirisch ausgerichtete Arbeit, die als wesentlichen Zweck hat, die Textsortentheorie auf ihre Verwendbarkeit für übersetzungsmethodische Zwecke hin zu überprüfen. Der Fokus der Arbeit liegt deshalb auf dem Typologisierungaspekt von Textsorten, und die ganze Arbeit ist denn auch vorwiegend darauf ausgerichtet, die heuristisch aufgestellte Typologie empirisch durch Ermittlung und Vergleich von sprachlichen Merkmalen zu untermauern. In der eigentlichen Typologie erarbeitet Göpferich eine Konzeption, die es ermöglicht, das sogenannte typologische Dilemma von Isenberg zu durchbrechen. Dieses Dilemma besteht darin, daß es schwierig ist, Typologien gleichzeitig exhaustiv (alle einschlägigen Textsorten können erfaßt werden), monotypisch (jede Textsorte ist nach ihren Hauptmerkmalen nur einmal zu typologisieren) und homogen (die Typologisierungsebenen sind einheitlich) zu machen. Die Herangehensweise von Göpferich, die auch schon bei Isenberg angelegt ist,

besteht darin, der Typologie einen beschränkten Geltungsbereich zu geben, indem sie nur für den Kommunikationsbereich der Naturwissenschaften und der Technik gelten soll und indem dieser Kommunikationsbereich dann auch in der übergeordneten Funktion auf Informationstexte beschränkt wird. Dadurch werden eher auf Werbung ausgerichtete Texte (d.h. appelbetonte Texte nach Bühler), die ihrem Inhalt nach auch dem Kommunikationsbereich hätten zugeschrieben werden können, von der Typologisierung ausgeschlossen, wobei der Kommunikationsbereich relativ homogen wird.

Dieser Kommunikationsbereich wird dann nach der übergeordneten kommunikativen Funktion in vier Fachtexttypen eingeteilt, und zwar nach den Kriterien 'Art der Information' und 'Zweck des Informierens'. Dadurch treten die vier Haupttexttypen 'juristisch-normative Texte', 'fortschrittsorientiert-aktualisierende Texte', 'didaktisch-instruktive Texte' und 'wissenszusammenstellende Texte' hervor. Darüber hinaus wird eine Hierarchie von Typologisierungsebenen aufgebaut, auf denen alle Textsorten klassifiziert werden können, die aber nicht für alle Klassen von Textsorten relevant sind. So ist z.B. die Unterscheidung danach, ob Texte einer Textsorte theoretisch oder praktisch ausgerichtet sind, lediglich für didaktisch-instruktive Texte von Bedeutung. Dadurch werden praktisch nach der Aufteilung auf der obersten Ebene unterschiedliche Beschreibungsebenen verwendet, je nachdem, zu welchem Texttyp die untersuchte Textsorte gehört. Das Vorgehen von Göpferich ähnelt damit dem Aufstellen eines Kriterienrasters bei Heinemann/Viehweger (1991), nur mit der Ausnahme, daß Göpferich ihre Typologie hierarchisch aufbaut und besonderen Wert auf die Monotypieforderung legt.

Diese Monotypie ist natürlich auf eine Monotypie der Textsorten innerhalb des angeführten Kommunikationsbereiches beschränkt, denn wie Göpferich auch richtig angibt, muß man, um z.B. das ganze Spektrum fachsprachlicher Textsorten in Typologien zu erfassen, wahrscheinlich eine Reihe von weiteren Typologien aufstellen (z.B. eine für den juristischen Bereich), wo die Grundfunktion eine andere wäre, und wo deshalb z.B. die Textsorten, die bei Göpferich zu dem juristisch-normativen Typ gehören, wieder erfaßt werden, möglicherweise in unterschiedlichen übergeordneten Typen. Die Monotypieforderung ist deshalb lediglich für den begrenzten Bereich erfüllt, nicht für das gesamte Textsortenspektrum. Dies soll weder die Leistung hinter der Aufstellung der Typologie noch ihre Anwendbarkeit schmälern, sondern nur aufzeigen, wie das typologische Dilemma zu durchbrechen ist, ohne die ihm zugrundeliegende Forderungen an die Typologie aufzugeben. Göpferich gibt auch selber an, und ihr ist hierin absolut zuzustimmen, daß dieser Weg wahrscheinlich der einzig gehbare ist, um später übergeordnetere Typologien aufstellen zu können (soweit das überhaupt möglich ist).

Die Ausrichtung auf den Typologierungsaspekt von Textsorten (statt auf

die Entstehungsbedingungen einzelner Textsorten, wie das u.a. bei Sachtleber (1993) und bei Oldenburg (1992) gemacht worden ist) führt auch zu einer Ausrichtung auf statistische Merkmale bei Fachtextsorten. Denn gerade die Unterschiede in der Häufigkeit und damit bei der Ausprägung von sprachlichen Merkmalen zwischen den Textsorten können am besten als Grundlage für eine Typologisierung verwendet werden. Diese quantitative Ausrichtung (die lediglich bei der sehr gründlichen Aufstellung von Makrostrukturen von allen untersuchten Textsorten Seite 219-299 vollständig durchbrochen wird) hat als Konsequenz, daß die Verfasserin sich vorwiegend mit solchen Merkmalen beschäftigt, die quantifizierbar und mit computerhilfe untersuchbar sind. Dies gilt z.B. bei der Untersuchung der Verteilung von direktiven Sprechakten, wo sie für eine Sprechaktaufassung plädiert, nach der ein Sprechakt grob gesagt gleichzusetzen ist mit einem Hauptsatz (S. 318-321). Wie sie auch selber angibt, ist dies nicht die einzige Art, Sprechakte zu untersuchen, aber es ist zweifellos die, die empirisch am leichtesten zu handhaben ist. Bei dem sehr großen untersuchten Textkorpus ist die Bevorzugung der am leichtesten nachprüfbareren Kriterien eine absolut legitime Entscheidung, und es ist auch diesem Umstand zu verdanken, daß Göpferich in eigener Arbeit hier das geschafft hat, was seit 10 Jahren gefordert worden ist, nämlich die umfassende Untersuchung vieler Textsorten und ihrer Unterschiede im Hinblick auf ihre Typologisierung durchzuführen.

3. Konventionalität

Eine ausgiebige Diskussion des Konventionalitätsbegriffes von Lewis, worauf auch Reiß/Vermeer (1984) ihre auf Übersetzungsmethodik ausgerichtete Textsortentheorie bauen, führt Göpferich im fünften Kapitel der Arbeit. Dabei legt sie Wert auf zwei Hauptaspekte: erstens muß ein Koordinationsproblem vorliegen (d.h., es muß anstrebenswert und nicht von selber gegeben sein, daß "sich nahezu alle in bestimmter Weise verhalten" (S. 158)), damit man bei der Regelmäßigkeit, die einer Lösung zugrunde liegt, von einer Konvention sprechen kann; und zweitens setzt das Vorliegen einer Konvention immer voraus, daß mindestens zwei gleichwertige Lösungsmöglichkeiten für ein Problem bestehen, weil sonst die Lösung des Problems keine Konvention als Grundlage hat, sondern lediglich "die einzig rational richtige Handlungsweise darstellt" (S. 158f).

Diese Auffassung führt Göpferich in ihren Analysen aus, indem sie untersucht, ob die Vorkommensregelmäßigkeiten, die bei den untersuchten sprachlichen Merkmalen gefunden wurden, sachlogisch begründet, d.h. aus den kommunikativen Bedingungen heraus erklärbar sind. Ist dies der Fall, ist nach Göpferich nicht von einer Konvention die Rede. Ein Beispiel haben wir in der

obengenannten Behandlung des Passivgebrauchs, wo die Verfasserin als Begründung für den deutlich höheren Passivgehalt in englischen juristisch-normativen Texten des Korpus verglichen mit den entsprechenden deutschen Texten angibt, daß das Englische für die Hervorrückung (und damit Betonung) eines Elementes lediglich Passivfügungen und Satzspaltungskonstruktionen zur Verfügung stellen, wogegen das Deutsche wegen seiner freieren Wortstellung weitere Möglichkeiten hat, und daß weiter Satzspaltung normalerweise nicht in englischen juristisch-normativen Texten verwendet wird (S. 417f.). Diese Begründungen werden dann später als Grundlage für die Aussage verwendet, daß die Passivverteilung bei juristisch-normativen Texten nicht konventionell, sondern sachlogisch begründet ist (S. 420), weil eben nur die Möglichkeit des Passivs besteht.

Göpferich hat in ihrer Rezeption von Lewis seinen Begriff der Konvention auf den Punkt gebracht, wodurch sie einen wesentlichen Beitrag zur Ausleuchtung dieses Begriffs geleistet hat. Für Lewis sind Konventionen eine besondere Art von Gesetzmäßigkeit, die sich u.a. von geschriebenen Regeln durch ihre Nicht-Voraussagbarkeit und Nicht-Kontrollierbarkeit unterscheiden. Die praktische Anwendung der Theorie auf sprachliche Gegebenheiten ist aber nicht unproblematisch, weil sie voraussetzt, daß erstens festgelegt wird, was Nicht-Konventionen sind (d.h., die Gesetzmäßigkeiten, die dem Sprachgebrauch sonst zugrunde liegen), was bei der von Saussure angenommenen Konventionalität der Verbindung von Bezeichnung und Bezeichnetem jedenfalls gewisse Schwierigkeiten birgt, und zweitens wie stark man seine sprachliche Analyse in bezug auf möglichen alternativen Lösungsmöglichkeiten eines Formulierungsproblems verfeinern will. Denn wenn man die Analyse detailliert genug macht, wird es praktisch in allen Fällen eine Möglichkeit geben, die sich aus sachlogischen Gründen (Rythmus, Variation, Konnotation ...) als die beste Lösung eines konkreten Formulierungsproblems anbietet, und dadurch kann es sich im Lewis'schen Sinne nicht um eine Konvention handeln (da man ja dann auch durch logisches Denken zu dieser Lösung finden könnte).

Die Frage ist, ob dieser Konventionsbegriff aber tatsächlich für die Beschreibung von Textsortenregelmäßigkeiten ("Textsortenkonventionen") die adäquateste ist. Wenn man ihn verwendet, ist es jedenfalls notwendig, einen anderen Begriff für die charakteristischen Merkmale einer Textsorte einzuführen, denn es gilt (wie Göpferich auch völlig richtig und präzise in ihren Beschreibungen angibt) für den allergrößten Teil dieser Charakteristika, daß sie Widerspiegelungen von Faktoren der stereotypischen Kommunikationssituation sind, die Texten einer Fachtextsorte zugrunde liegt (gemäß des bei Göpferich verwendeten Textbegriffs von S.J. Schmidt, wonach Text immer als Text-in-Funktion gesehen wird (S. 41)). Statt eine solche Unterscheidung zwischen unterschiedlichen Arten von Regelmäßigkeiten in Textsorten einzu-

führen (was Göpferich auch nicht tut), ist eine Festlegung von “Nicht-Konventionen” als generell gültige grammatische Regelmäßigkeiten und Konventionen dann als spezifischere Regelmäßigkeiten eine Möglichkeit. Eine solche Herangehensweise müßte auch von dem Lewis’schen Konventionsbegriff gedeckt sein.

4. Translationsregeln

Die praktische Ausrichtung der Arbeit schlägt sich schließlich darin positiv nieder, daß der empirischen Untersuchung ein Kapitel nachgestellt ist, in dem dargestellt wird, wie sich die ermittelten Daten über Textsortenregularitäten in übersetzerfreundlicher Weise präsentieren lassen. Die dort dargestellten Prinzipien einer Volltext- und Textologiedatenbank sind in hohem Maße zukunftsweisend, denn es wird hier angezeigt, wie der Übersetzer einen leichteren Zugriff auf die Informationen erhalten kann, die in empirischen textsortenlinguistischen Arbeiten ermittelt werden. Weiter enthält der empirische Teil bei der Behandlung vieler sprachlicher Merkmale einen Abschnitt, in dem sogenannte regulative Regeln für den Übersetzungsprozeß (S. 362), d.h. Regeln, die besagen, daß unter bestimmten Voraussetzungen bestimmte Formulierungsmöglichkeiten zu empfehlen sind, auf der Grundlage der Analyseergebnisse aufgestellt werden. Die festgestellten Regelmäßigkeiten haben zwar einen vorwiegend quantitativen Hintergrund, wegen der primären Ausrichtung auf den Typologie-Aspekt von Textsorten in der Arbeit. Z.B. wird gesagt, daß bei der Übersetzung aus dem Englischen in das Deutsche bei entsprechenden Textsorten ein Teil der Passivkonstruktionen als aktivische Konstruktionen wiedergegeben werden sollten. Durch die ausgiebigen Erklärungen der quantitativen Gegebenheiten, die im empirischen Teil auch enthalten sind, ist es aber auch möglich, etwas genauer zu sagen, z.B. welche aktivischen Satzkonstruktionen im Deutschen zu wählen sind, und zwar solche, die das Objekt voranstellen und es dadurch betonen. Ein weiteres Beispiel der Verwendung dieser qualitativen Daten ist die sehr gründliche Behandlung der Übersetzung von direktiven Sprechakten, wo Konstruktionen aus beiden Sprachen auf der Grundlage ihrer Sprechaktanbindung mit einander verbunden werden. Zu der Übersetzungsrelevanz trägt schließlich bei, daß Göpferich bei ihrer Makrostrukturanalyse untersucht hat, ob es syntaktische Fertigstücke gibt, die den jeweiligen Makrostrukturteil als Gliederungssignal kennzeichnen. Das Wissen um diese Gliederungssignale ist für Übersetzungsentscheidungen sehr wichtig, da die interlingualen Entsprechungen zwischen den Signalen nicht immer direkt semantischer Art sind.

5. Abschluß

Man sieht an dem Beispiel der regulativen Regeln für Übersetzer sehr deutlich, daß es, obwohl der Typologieaspekt und damit die quantitative Ausrichtung im Mittelpunkt der Fragestellungen der Arbeit stehen, der Verfasserin gelungen ist, qualitative Gesichtspunkte so stark einzubeziehen, daß dabei eine wirklich übersetzungsrelevante Arbeit herausgekommen ist. Die Studie ist eine sehr gute Kombination aus theoretisch-wissenschaftlicher Arbeit (wobei auch auf das äußerst umfangreiche Literaturverzeichnis zu verweisen ist, das eine wahre Goldgrube für alte und neue Textsortenlinguisten ist) und empirisch-praktischer Arbeit, die auch für den eher an Verwendung interessierten Praktiker lesenswert ist. Was den Umfang der Arbeit angeht, muß gesagt werden, daß der empirische Teil so umfangreich und so gefüllt von interessanten Daten ist, daß es schwierig ist, ihn ohne gewisse Ermüdungserscheinungen als Prosa durchzulesen. Dies ist aber nicht als einen Abstrich an der Arbeit zu werten, sondern als Ausdruck der großen Anstrengungen, die hinter ihr stecken, und die Verfasserin hat durch den stringenten Aufbau der einzelnen Kapitel und durch das umfangreiche Sachregister dafür gesorgt, daß es relativ leicht ist, die Arbeit als Nachschlagewerk zu verwenden. Es handelt sich damit auch in diesem Sinne nicht nur um ein sehr umfangreiches, sondern auch um ein methodisch und z.T. theoretisch schwerwiegendes Werk.

Literatur

- Heinemann, Wolfgang/ Dieter Viehweger (1991): *Textlinguistik. Eine Einführung* (= Reihe Germanistische Linguistik, 115). Tübingen: Niemeyer.
- Sachtleber, Susanne (1993): *Die Organisations wissenschaftlicher Texte*. Frankfurt a.M. u.a.: Lang.
- Oldenburg, Hermann (1992): *Angewandte Fachtextlinguistik. 'Conclusions' und 'Zusammenfassungen'* (= Forum für Fachsprachenforschung, 17). Tübingen: Narr.
- Reiß, Katharina/ Hans J. Vermeer (1984): *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Tübingen: Niemeyer.

Jan Engberg

Lis Holm: *Oversættelsesteori og praksis*. Herning: Systime, 1994

Oversættelsesteori og praksis af Lis Holm er tænkt som en lærebog for sprogstuderende ved Universiteter og Handelshøjskoler. Bogen giver de sprogstuderende en rele vant rundvisning i de væsentligste dele af oversættelsesfaget. Som bogens titel antyder omhandles både teoretiske og praktiske forhold. LH viser et bredt og grundigt kendskab til især Newmarks, Palmers og Hjørnager Pedersens teorier, og hun formår at formidle de forskellige begreber og teorier på en pædagogisk måde og i et klart og letforståeligt sprog. I sin gennemgang har LH den praktiske undervisningssituation i oversættelse for øje, og hendes bog giver dermed samtidig en bred og praktisk orienteret introduktion til oversættelsesproblematikken.

Bogen er inddelt i otte hovedafsnit med overskrifterne: 1. Oversættelsesteori 2. Hvad er oversættelse? 3. Semantik 4. Oversættelsesprocessen 5. SL-teksten 6. Historisk tilbageblik 7. Oversættelsesenhed 8. Teori til praksis. Bogens sidste kapitel indeholder øvelser i tilknytning til de behandlede emner, og eksempel materialet er dansk og fransk.

I de to første kapitler fremføres generelle betragtninger over oversættelsesteori og dens praktiske funktioner for oversættelsesarbejdet. LH lægger vægt på, at teorien skal udstyre oversætteren med begreber og værktøjer til at identificere og definere de problemer, som oversætteren kan støde på i sit praktiske oversættelsesarbejde. Desuden skal teorien give oversætteren indsigt i de forskellige oversættelsesmetoder og pege på den mest velegnede og det bedste oversættelsesforslag på alle niveauer i en tekst: tekst, afsnit, sætninger, ordgrupper, billedsprog og enkelte ord.

En god forståelse af originalteksten (SL-teksten) er en forudsætning for en vellykket oversættelse. Oversættelsesteorien skal derfor også give oversætteren de nødvendige redskaber til at foretage en grundig analyse af tekstens emne og emnets tilhørsforhold (fagområde), afsenderens holdning til emnet, tekstens modtager og dens formål. LH gør opmærksom på, at eftersom oversættelse i dag mere og mere består i at formidle viden om specifikke emner af politisk, videnskabelig og handelsmæssig art, må oversætteren også foretage en vurdering af den oversatte teksts (TL-teksten) formål og dens målgruppe og på den baggrund foretage sit valg.

I bogens 3. kap. gives en grundig beskrivelse af semantikens betydning for oversættelsesteori. LH understreger vigtigheden af at inddrage konteksten i bestemmelse af ords betydning. Hun opererer med tre typer kontekst: den "nære" kontekst, dvs. de syntaktiske og semantiske omgivelser, ordet står i, den situationelle kontekst, dvs. den situation, hvori det er produceret og endelig den ydre kontekst, der omfatter tid, sted, kulturkreds etc. I sin behandling af

ords betydningsfelter og sammensætningsmuligheder (kollokation) understreger LH, at disse betydningsfelter ikke dækker samme områder på to sprog, og at ordenes muligheder for at indgå i forbindelse med andre ord også er meget varierende fra sprog til sprog. Oversætteren må derfor i sit valg af ord på målsproget sikre sig, at det er semantisk dækkende i forhold til det ord, der skal oversættes, samt at han med sit valg respekterer de sproglige konventioner på målsproget. Og i oversættelsen af kollokationer gælder det om at finde den ækvivalente sammensætning på målsproget, så den bliver idiomatisk korrekt. LH behandler også sætningsplanet. Men hun undlader at behandle tekstplanet og kommer dermed heller ikke ind på, at ordene i en tekst ofte kan ordnes i semantiske felter, som har semantiske træk fælles: semantisk isotopi, som er med til at gøre en tekst sammenhængende, og at det er vigtigt, at denne sammenhæng er respekteret i den oversatte tekst.

Efter i kap. 4 at have beskrevet alle de forhold, som oversætteren skal tage med i betragtning i forbindelse med oversættelsesprocessen (det drejer sig om velkendte forhold i en enhver kommunikationssituation) kommer LH i kap. 5 ind på analysen af selve SL-teksten. Hun gennemgår de forskellige tekstfunktioner, den ekspressive, den informative og den vokative. Dernæst følger en fin gennemgang af genre- eller teksttypebegrebet, stil og endelig en kort og klar fremstilling af begreberne denotation og konnotation og billedsprog.

LH vender tilbage til ovennævnte funktioner og begreber i det følgende kapitel, hvor hun klart præsenterer den historiske baggrund for de to oversættelsesmetoder - den semantiske og den kommunikative - samtidig med at hun ovebevisende gør rede for den teoretiske opfattelse (diskussionen af forholdet mellem form og indhold) af de to metoder. Valget af den semantiske eller den kommunikative oversættelsesmetode afgøres af tekstfunktionerne i SL-teksten og LH giver en grundig gennemgang af de to oversættelsesmetoders karakteristika og deres forhold til tekstfunktionerne.

I LH's behandling af oversættelse af mindre enheder som ord, kollokationer og billedsprog savner man en præsentation af de forskellige oversættelsesmuligheder som lån, ordklasseskift, synsvinkelskift, ækvivalens etc., som er fint gennemgået og eksemplificeret hos Ulla Bidstrup.

Kap. 7, der omhandler diskursanalyse og begreber som kohæsion og kohærens, der vedrører tekstens sammenhæng, er vel nok det svageste kapitel i bogen. LH undlader ikke at påpege, at det vigtigt for oversætteren at have oversigt over teksten i sin helhed for at vurdere tekstens tematiske og logiske sammenhæng for at sikre, at disse bliver respekteret i den oversatte tekst. Men hendes gennemgang af de fænomener, som er med til at give en tekst en sammenhængende struktur som konnektorer og anafore, mangler en mere udførlig beskrivelse, da det ofte er oversættelsen af både konnektorer og anaforer, som

volder problemer for de studerende. Eksempelmateriale i form af større tekststykker ville her have kunnet illustrere en teksts sammenhæng på forskellige planer.

Bogens sidste kapitel indeholder gode praktiske råd, ikke mindst i brugen af ordbøger.

Sammenfattende giver bogen de studerende et godt udgangspunkt for ikke alene at løse oversættelsesproblemer, men også for på et kvalificeret grundlag at vurdere og kommentere egne og andres oversættelser. Jeg kan derfor varmt anbefale LH's bog til brug i undervisningen i oversættelse og oversættelsesteori.

Kathrine Ravn Jørgensen

Pia Jarvad: *Nye ord — hvorfor og hvordan?*. København: Gyldendal, 1995

og

Knud Sørensen: *Engelsk i dansk. Er det et must?*. København: Munksgaard, 1995

Pia Jarvad har i mange år arbejdet i Dansk Sprognævn med bl.a. at registrere nye ord i dansk; et arbejde som ledte til udgivelsen af *Nye ord i dansk 1955-75*. Under arbejdet med efterfølgeren, *Nye ord i dansk 1955-95*, har hun samlet nogle af sine iagttagelser og indføjet dem i en systematisk og teoretisk ramme. Resultatet, *Nye ord — hvorfor og hvordan?*, er således to bøger i én: dels en lang række eksempler på nye ord i dansk, dels en redegørelse for de processer, der ligger bag indoptagelsen af nye ord i dansk (og på visse områder: i et sprog generelt).

Bogen er således ikke en direkte efterfølger til *Nye ord 1955-75* (den kommer senere), men er i stedet en mere sammenhængende tekst om det danske sprogs forandringer på det leksiko-semantiske område. Kapitlerne omhandler spørgsmål som “Nye ord - hvorfor?”, den engelske indflydelse og holdningerne til den, lån fra andre sprog, ord og orddannelse (med en gennemgang af forskellige former for sammensætninger og afledninger), forkortelser o.lign. og ændringer i ordenes betydning.

Bogen er en guldgrube for alle med et (mere eller mindre) professionelt forhold til sproget: det myldrer med eksempler på alt fra døgnfluer over bureaukratsprog til nydannelser, som er så indarbejdede at vi helt har glemt, hvor unge de er. På denne vis er bogen en glimrende opfordring til at tænke på sprogets historicitet og foranderlighed. Desværre er eksempelmængden også bogens problem: der er så mange eksempler, at man fortaber sig i dem og har svært ved at finde den overordnede struktur, som bogen er bygget over. Stikordsregistret indeholder (efter en løselig optælling) over 3000 opslag, og eftersom flere optræder mere end en gang, kan man selv forestille sig, hvor mange eksempler pr. side det bliver på bogens 264 tekstsider. I visse afsnit anvendes også længere citater fra massemedier, og også her er der en tendens til at hobe eksemplerne op — selvfølgelig med det formål at vise, at der ikke er tale om enkelte foreteelser.

Resultatet bliver, at man sidder med en sympatisk bog, som desværre er ret svær at læse fordi den forsøger at være to ting på samme tid: en teoretisk gennemgang af de forskellige former for ordlån og -dannelse og et inventarium over de sidste tyve års nye ord og nye betydninger af gamle ord. En mere skematisk sammenfatning af låntyper og orddannelser ville have kunnet gøre den mere velegnet, såvel til “lystlæsning” som til undervisningsbrug.

Men foruden at være en dokumentation af orddannelse og indlån er bogen

også et indlæg i debatten om det engelske sprogs indflydelse på dansk, og her er Jarvad næsten apokalyptisk: “Spørgsmålet er om vi med det nye verdenssamfund med verden som en global landsby og med Danmarks stilling i EU har mulighed for at vort sprog bliver ved med at være dansk, med danske dialekter, dansk skriftsprog, undervisning i skolen på dansk, dansk litteratur og lovgivning på dansk eller om vi skal indstille os på og ruste os til den nye verdensorden med et nyt modersmål til i hvert fald visse af de funktioner som et sprog har” (s. 101.) Kapitlets overskrift er “Den engelske indflydelse — konflikt eller harmoni?”, men ingen kan vist være i tvivl om, hvilken opfattelse forfatteren har efter ovennævnte citat. Dette understreges længere fremme i samme kapitel (under overskriften “Hvad synes jeg?”): “Min konklusion på alt dette er at dansk bliver påvirket, truet om man vil af det engelske sprog” (s. 135.) Hvorfor denne glidning fra “påvirket” til “truet om man vil” — hvis udtrykket “om man vil” skal tages bogstaveligt, så bliver påvirkning = trussel i alle tilfælde, og så er man, med forlov, ude på endog meget gyngende grund, ikke kun lingvistisk set men også kulturelt set. Og når EU kædes sammen med det danske sprogs truende undergang, så er det mere politik end lingvistik, mere lidenskab end videnskab.

En anden sprogforsker med mange års erfaring inden for det engelske sprogs indflydelse på dansk er Knud Sørensen. I 1973 udsendte han en grundig og systematisk bog med titlen *Engelske lån i dansk*, og nu er der kommet en opdatering, som er knap så teknisk: *Engelsk i dansk. Er det et must?* Sørensens konklusioner er ikke så dommedagsagtige som Jarvads. Som han skriver i slutbemærkningen: “Jeg hører selv til den ældre generation og er måske derfor ret konservativ med hensyn til sprogbrugen. Jeg tror ikke, at det danske sprog er ved at blive kvalt af lånene, men jeg har ønsket at reagere imod, hvad jeg betragter som en for høj grad af sprogforurening. Efter min opfattelse er det ikke rimeligt at indføre anglicismer, hvis de begreber, de betegner, allerede er repræsenteret af danske udtryk, som betyder det samme [...]” (s. 221). Denne “konservatisme”, som han selv betegner den for at imødekomme kritikerne, tror jeg han deler med en meget stor del af de danske sprogbrugere: hvorfor gøre sproget mere kompliceret end nødvendigt? Danskere har en ret veludviklet mistro til smarte fremmedord, når disse ikke tilfører noget indholdsmæssigt nyt. Men som Erik Hansen og Jørn Lund har vist i deres bog om fremmedordene i dansk *Kulturens Gesandter* (anmeldt i *Hermes* nr. 15), så er denne type af lån kun én blandt flere (“Kun tegnets (ordets) udtryk overføres og bliver udtryksvariant til det oprindelige danske udtryk; der overføres altså ingen ny betydning, kun et nyt udtryk”, Hansen & Lund s. 43), og det kan ofte være ganske svært at afgøre, hvorvidt der er tale om eksakt samme betydning af det indlånte og det danske ord. Er dette tilfældet, sker der ofte det, at et af de to ord får en mere afgrænset betydning, bliver mere præciseret, eller at det nye ord efter

nogle år forsvinder ud i glemslen igen. Ordet skal så at sige vise sin eksistensberettigelse i det danske sprog for at kunne overleve.

Uanset hvilket standpunkt man indtager i denne debat, udgør Knud Sørensen bog en imponerende registrering af engelske lån i dansk, såvel hvad angår ordforråd som syntaks. Bogen er *meget* systematisk; kapitlerne er inddelt i små punkter, og med 292 punkter bliver bogen lidt for ophakket til at kunne læses som en sammenhængende tekst. Til gengæld er der glimrende muligheder for at finde et præcist defineret problem behandlet, og her vil jeg specielt pege på kapitlet om syntaktisk indflydelse som et uhyre spændende område. Ofte holder man sig til de enkelte ord, når man diskuterer den engelske indflydelse, men Sørensen viser med sin store erfaring, også hvad angår dansk sætningsbygning, de mange mere skjulte påvirkninger — også de lidt for “villedede” nydannelser, som når Johannes V. Jensen i 1907 skriver “efter at have svømmet Floden”. Som Sørensen tørt bemærker: “Det er en sprogbrug, som næppe vil leve videre.” (s. 151.)

Sammen med den nævnte bog af Erik Hansen og Jørn Lund giver Pia Jarvads og Knud Sørensen bøger et godt overblik over de forskellige positioner i debatten om andre sprogs indflydelse på dansk, med Jarvad som *apokalyptiker* og Hansen & Lund som *integrerede* (for nu at låne begreber fra Umberto Eco). Men hvad der er specielt vigtigt er, at bøgerne forsøger at analysere, systematisere og give eksempler, så diskussionen kan fortsætte på saglig grund.

Orla Vigsø

Björn Larsson: *La place et le sens des adjectifs épithètes de valorisation positive. Étude descriptive et théorique de 113 adjectifs d'emploi fréquent dans les textes touristiques et dans d'autres types de prose non-littéraire. Études Romanes de Lund 50, Lund: Lund University Press, 1994*

But et méthode

Comme l'indique le sous-titre, l'étude de Björn Larsson porte sur 113 adjectifs de valorisation positive en fonction d'épithète (comme *merveilleux, fantastique et superbe*), et elle se base essentiellement sur l'analyse d'un corpus de textes touristiques et d'autres types de prose non-littéraire. Son objectif est double: décrire l'emploi de ces adjectifs en français contemporain en élucidant leur rapport positionnel et sémantique parfois très complexe, et tester au moyen de ses matériaux empiriques diverses hypothèses et théories émises par d'autres chercheurs au sujet de l'adjectif épithète. La position de celui-ci est une des questions le plus vivement débattues en linguistique française. Différentes valeurs ont été attribuées aux deux places disponibles à l'adjectif, et bon nombre d'autres facteurs ont été proposés pour expliquer la place de tel ou tel adjectif.

BL justifie son choix des catalogues de voyages et des guides touristiques par le nombre élevé d'adjectifs positifs qu'ils contiennent, tandis qu'on en trouve relativement peu dans les types de textes traditionnellement dépouillés. Conscient du fait que la place d'un adjectif peut varier selon le type de texte examiné, BL a dressé un corpus de référence constitué par d'autres types de textes non-littéraires. Finalement sont inclus dans ses analyses les résultats statistiques obtenus par M. Wilmet (romans) et M. Forsgren (*Le Monde* et *L'Express*).

Analyses

BL a groupé les adjectifs qui se rapprochent par leur sens ou par leur forme, ce qui donne les séries suivantes: les adjectifs de dimension, les synonymes de *bon*, les adjectifs de beauté, les adjectifs de notoriété, les adjectifs à valeur numérale, les adjectifs de rareté, les adjectifs à valeur de vérité, les adjectifs en *-ant*, les adjectifs en *-el* et enfin *ancien, populaire, moderne et confortable*.

Dans ses analyses, BL procède par groupes et décrit l'un après l'autre tous les adjectifs inventoriés. Pour chaque adjectif, il indique la répartition d'antéposition et de postposition ainsi que le nombre d'attestations (chiffres totaux et spécifications pour les différents corpus considérés). Après avoir exposé les chiffres, BL offre à ses lecteurs une description minutieuse de

l'adjectif en question. A ce propos, il discute les descriptions proposées par les dictionnaires et les grammaires, et il constate que les exemples donnés par les dictionnaires pour illustrer l'usage de tel adjectif ne reflètent pas toujours ses tendances à l'antéposition et à la postposition. Ainsi, *gigantesque* s'antépose régulièrement dans les corpus considérés par BL (entre 57% et 83%), mais il n'empêche que le Grand Robert et le T.L.F. ne citent d'exemples avec *gigantesque* que postposé, sauf un seul, sans rien dire sur sa place préférentielle.

BL apporte souvent des précisions sur le sens et la place de ceux des adjectifs qui sont polysémiques, et il met en évidence des nuances de sens parfois subtiles d'un même adjectif dans différents contextes. Ses descriptions présentent donc un très grand intérêt et sont d'une utilité incontestable pour celui qui veut se renseigner sur l'emploi des adjectifs positifs. En plus, son étude a le mérite de se laisser facilement utiliser comme ouvrage de référence.

BL est convaincu que le problème de l'adjectif épithète est au fond d'ordre sémantique. Il émet l'hypothèse que la place d'un adjectif particulier n'est pas en premier lieu déterminée par des facteurs formels d'ordre syntaxique ou morphologique, mais que ceux-ci déterminent les variations autour d'un degré général d'antéposition de l'adjectif en cause. Les facteurs formels étant ainsi d'une portée secondaire selon BL, il se décide à rechercher des facteurs sémantiques sans avoir d'abord exploité toutes les possibilités de l'analyse formelle. Ceci pour ne pas risquer de ne jamais arriver aux facteurs sémantiques.

Au cours de sa description des adjectifs, BL teste divers facteurs proposés par d'autres pour voir s'ils résistent à la confrontation avec ses matériaux empiriques. Comme par exemple, la présence d'un adverbe, le cas de plusieurs épithètes, la longueur du nom et celle de l'adjectif et la signification du nom. BL ne fait pas ces analyses de manière systématique. Pour chaque adjectif, il étudie les facteurs qu'il juge adéquats d'après ses matériaux, et par conséquent, le nombre de facteurs ainsi que leur caractère varient d'un adjectif à l'autre. Pour ce qui est des facteurs formels, BL arrive à la conclusion que c'est la longueur du nom qui exerce le plus d'influence sur la place des adjectifs de valorisation positive, et s'appuyant sur les résultats de M. Forsgren, il formule l'hypothèse que ceci est valable pour les adjectifs épithètes en général.

Les différents facteurs examinés servent parfois à modifier les conclusions de BL sur la place de chacun des adjectifs, qui dans d'autres cas se basent uniquement sur les résultats statistiques. Ceci est le cas, par exemple, pour *fameux* (qui s'antépose à 92%) et *important* (qui s'antépose à 42%). BL note à ce propos: "Ainsi une fréquence d'antéposition de plus de 90% pour un seul adjectif fort de 174 attestations dans quatre corpus différents - le cas de *fameux* dans nos matériaux - nous autorise à négliger dans un premier temps les facteurs syntaxiques d'ordre formel" (p.63-64). Mais si un adjectif admet les

deux positions, comment peut-on être sûr que les pourcentages ne soient pas le résultat de l'influence de quelque facteur formel? Pour trouver le degré général d'antéposition d'un adjectif, où l'adjectif serait, pour ainsi dire, antéposé par ses 'propres' moyens, ne faudrait-il pas d'abord, en principe, exclure l'influence des facteurs d'ordre formel?

En ce qui concerne le rapport entre la place et le sens des adjectifs épithètes, BL récuse les théories selon lesquelles l'antéposition aussi bien que la postposition sont porteuses de valeurs distinctes, communes à tous les adjectifs dans l'une ou l'autre position. D'après lui, les deux places sont en principe neutres du point de vue sémantique. Il conteste également la théorie dite de la réduction du sens, qui constitue depuis longtemps la principale explication de l'antéposition des adjectifs en cause ici, et qui a été formulée ainsi par A. Blinkenberg: "plus le sens d'un adjectif se réduit à ne contenir qu'une notion tout à fait générale de qualité, de quantité, de degré, d'identification ou de nombre, et plus cet adjectif tend vers l'antéposition" (p.66).

BL avance deux objections contre cette théorie. D'abord le fait qu'on voit parfois des adjectifs très proches par leur sens s'antéposer à des degrés pourtant très divers. Par exemple, le taux d'antéposition de *gigantesque* s'élève à 69% tandis que *géant* ne s'antépose qu'à 2%. Un tel écart serait difficilement compatible avec la théorie de la réduction du sens, qui, d'après BL, doit impliquer que des adjectifs proches subissent au même degré l'influence de ce facteur sémantique. Pourtant, il ne ressort pas clairement de ses analyses pourquoi les adjectifs proches par leur sens doivent absolument se comporter de la même manière sur ce point. L'étude de BL démontre qu'il y a beaucoup de facteurs susceptibles d'influencer le choix de place d'un adjectif épithète, et bien que ceux-ci ne soient pas hiérarchisés de façon systématique, on peut tout de même constater qu'il peut y avoir des cas où d'autres facteurs l'emportent sur celui de la réduction du sens. Ainsi dans le cas cité, la forme substantivale de *géant* peut être invoquée pour expliquer sa postposition.

La deuxième objection concerne les paires minimales, où un même adjectif antéposé et postposé respectivement qualifie le même nom. Voici une des paires minimales citées par BL: "le parcours offre de *remarquables* vues sur Houat" // "d'où l'on a une vue *remarquable* sur le château, la Seine et les Andelys" (p.94). Dans celle-ci ainsi que dans de nombreuses autres paires minimales, BL prétend que l'adjectif antéposé n'a pas un sens plus réduit que le même adjectif postposé. Il faut convenir que les adjectifs de ces paires minimales semblent proches, et que c'est une tâche très difficile de distinguer des nuances de sens, mais BL a-t-il raison d'exclure par là la possibilité que le sens d'un adjectif puisse se réduire à l'antéposition? Ceci est d'autant moins convaincant qu'il s'est uniquement fié à sa propre intuition linguistique dans l'interprétation de ses paires minimales. Et voilà que BL, en développant sa

propre théorie, finit par reconnaître que “[des] différences de sens ont certainement tendance à se développer dans la mesure où l’antéposition signale une plus grande extension que la postposition, mais cela ne veut pas dire que l’opposition de sens se réalise dans chaque cas particulier ou pour chaque adjectif spécifique” (p.213). Ceci ne semble pas incompatible avec la théorie de la réduction du sens, qui concerne un nombre assez élevé d’adjectifs, mais qui ne se veut pas une règle absolue ou globale.

Hypothèse et vérification

Son analyse des adjectifs de valorisation positive amène BL à formuler une hypothèse globale qui prétend expliquer la place de l’adjectif épithète en français (et non le sens de l’antéposition ou de la postposition). C’est la notion d’extension qui est à la base de son hypothèse. BL plaide pour la possibilité de conférer à l’adjectif une fonction référentielle autonome au lieu de comprendre son statut référentiel comme dépendant du nom. Ceci permettrait de “parler d’une extension propre à l’adjectif aussi bien (1) en termes du nombre de différentes propriétés et de qualités auxquelles l’adjectif peut virtuellement référer et (2) en termes du contenu d’information qu’ils véhiculent” (p. 204-205).

Voici l’hypothèse principale de BL: “Plus l’extension d’un adjectif épithète est grande, plus sa probabilité d’antéposition sera forte” (p.206). A celle-ci s’ajoutent deux hypothèses secondaires: 1. “Si un adjectif à grande extension peut avoir deux ou plusieurs sens (ou nuances de sens), il est plus probable de voir le sens le plus extensif localisé à l’antéposition et le sens le moins extensif à la postposition” (p.206). 2. “Le degré moyen d’antéposition d’un adjectif particulier est en grande partie déterminé par le degré d’extension de l’adjectif, mais peut être modifié par d’autres facteurs, notamment la fixation d’une opposition de sens binaire, l’influence des masses (relatives) du nom et de l’adjectif, l’extension du nom, etc.” (p.207).

Selon BL, ces hypothèses permettent d’expliquer la place de la grande majorité des adjectifs en français, par exemple l’antéposition des adjectifs élémentaires, de l’épithète de nature et d’adjectifs comme *superbe*, *magnifique* et *merveilleux*, ainsi que la postposition des adjectifs de couleur et de nationalité, des compléments prépositionnels et des adjectifs techniques. De plus, les hypothèses auraient le mérite de rendre compte des cas où deux adjectifs très proches par leur sens (comme *gigantesque* et *géant*) diffèrent beaucoup en taux d’antéposition et de ne pas exclure l’existence de paires minimales sans différence de sens. En fait, BL ne voit qu’un seul cas, à savoir la postposition des participes passés, qui reste inexplicable dans le cadre de cette théorie.

BL soumet ses hypothèses à une vérification qui est assez sommaire et de temps à autre très intuitive. Il reconnaît ceci en s’excusant par le fait qu’il

n'avait pas eu, au départ, l'intention de se prononcer sur les adjectifs épithètes en général. Ainsi, son hypothèse globale vient s'ajouter à une étude qui, à l'origine, avait été conçue pour examiner l'emploi d'un nombre restreint d'adjectifs.

Au cours de la vérification, la notion d'extension devient assez abstraite, et il n'est pas très clair ce que signifient exactement les différentes qualités et propriétés désignées par un adjectif. Pour déterminer l'extension d'un adjectif, BL invoque la référence, la compréhension, le contenu d'information et la fréquence de celui-ci, mais sans définir de façon rigoureuse les rapports entre ces notions. On arrive à se demander si la notion d'extension, telle qu'elle est définie ici, n'est pas trop large pour pouvoir décrire les données de façon suffisamment précise et pour pouvoir servir à formuler des règles prescriptives qui soient maniables dans la pratique. Pourtant, l'originalité des pensées de BL ne fait aucun doute, et il sera intéressant de voir par la suite s'il a là découvert le facteur fondamental régissant dans une large mesure le choix de place des adjectifs épithètes. Pour avoir la réponse, il faudra attendre une vérification plus détaillée de ses hypothèses.

Helle Zederkof

Birger Liljestrands *Språk i text. Handbok i stilistik*. Lund: Studentlitteratur, 1993

Det er Birger Liljestrands erklærede formål at skrive en håndbog i stilistik, der kan bruges på alle former for tekster (p.5). Formålet er højaktuelt netop nu, hvor behovet for kendskab til stilistik bestemt ikke kun opstår i sammenhæng med litterære tekster, men også kædes sammen med tidens krav til f.eks. sproglig elegance i fagtekster. Inden for faget retorik, som netop nu er i fokus med mange nye lærebøger inden for området (se således Hermes nr. 13 og 14, anmeldelser af Orla Vigsø), er stilistikken jo en særdeles vægtig del.

Først lidt generel ros og ris. Under læsningen af BL's bog har jeg siddet lykkeligt med den klassiske retoriks stillære i ryggen, men jeg har ikke modersmålsbrugerens kompetence i forholdet til det store tekstkorpus. Alligevel tør jeg sige, at teksterne er glimrende valgt. De er særdeles illustrative for de fænomener, der skal forklares. De skønlitterære tekster spiller hos BL rent kvantitativt langt den største rolle. Det er nok kritisabelt i forhold til bogens formål. Velvalgheden til trods har jeg endnu en indvending: Det litterære tekstkorpus er efter min mening rigeligt gammelt. Det har naturligvis den fordel for i hvert fald anmelderen, at BL nok oftere dykker ned i det fællesskandinaviske litterære arvegodt, end hvis han havde fremdraget helt ny litteratur.

Det meget brede tekstbegreb forøger naturligvis håndbogens brugsværdi, men kravet om at dække alle former for tekster udvikler sig også til en generel svaghed i selve fremstillingen: Den kan ofte virke uoverskuelig. Stillæren er et særdeles begrebsrigt område. Alle disse begreber skal så sættes i forbindelse med forskellige former for tekster, og de varierende sproglige udslag omtales. Det giver en voldsom tæthed i fremstillingen af de forskellige fænomener.

Det brede tekstbegreb får altså den 183 sider lange bog til at give sig i sammensyningerne. Også på anden måde end i sammenkædningen med stillærens begreber er det brede tekstkorpus vanskeligt at håndtere. Den i forvejen svære afgrænsning af den egentlige stilistik bliver efter min mening endnu sværere, og jeg vil forsøge at skitsere hvorfor.

I den klassiske retorik er stillæren (Elocutio) kun den ene af 5 stærkt samvirkende forarbejdningsfaser. Når stillæren løftes ud af denne helt oprindelige sammenhæng, vil der i selve de stilistiske tekstanalyser opstå behov for at inddrage områder, der faktisk ligger uden for den egentlige stilistik. Det drejer sig i de ældre skønlitterære stilistikker overvejende om forhold, der knytter sig til komposition. Hos Liljestrands afsætter det bredere tekstbegreb også behov for at komme ind på hele kommunikationsområdet, opstilling af modeller osv. Det er naturligvis helt nødvendigt ifølge bogens formål og for et moderne tekstarbejde i det hele taget, men det er pladskrævende, og mange nye begreber må

føjes til de egentlig stilistiske. Jeg vil her tillade mig at indskyde, at den klassiske stillære inden for sine egne rammer i **aptum - begrebet** faktisk indeholder kimen til en moderne kommunikationstænkning. BL nævner da også helt konkret i sit forord, at bogen på flere punkter går uden for den sproglige ramme og integrerer indholdsmæssige og fortællertekniske aspekter. Senere karakteriserer han netop tekstens stil som dens sproglige egenskaber, i særdeleshed **den sproglige variation** (p.8).

Mens forestillingen om en stilistik, der kan anvendes “— på all slags text” (p.5), kan virke næsten skræmmende forpligtende, er formuleringen af bogens tre hovedformål mere moderat, mere elastisk: At give en forestilling om stilistikken som forskningsområde; at præsentere vigtige stilelementer og deres anvendelse i nogle centrale teksttyper og endelig at give vejledning til den, som vil studere sproget i en given tekst (ref. p.5). Bogen skal netop også ses i en undervisningssammenhæng. Målgruppen er universitetsstuderende inden for området svensk sprog. Da bogen først og fremmest handler om tekst, skal dens teori, som BL skriver, “— omsätts i handfast analysfærdighet.” (p.5) Særlig forsigtigt anfører BL, at det er ønskværdigt at lade de studerende skrive egne tekster i forbindelse med arbejdet. Jeg kan her tilføje, at f.eks. amerikanske lærebøger i stilistik noget mere håndfast og systematiseret opfordrer til at få gang i skriveriet.

Mit generelle indtryk af denne håndbog er altså en voldsom tæthed i beskrivelsen, der kan udarte til uoverskuelighed. Jeg har også anført nogle grunde til, at det forholder sig sådan. Heraf nogle, der ikke kun er Birger Liljestrands problem. Funktionen er bedst, hvor teksteksemplerne står tættest.

Jeg vil nu knytte et par bemærkninger til de enkelte kapitler. Endelig vil jeg tillade mig at anføre et par forslag i forbindelse med brugen af bogen.

Det er naturligvis et problem at få en fuldstændig uoverskuelig og uensartet verden af tekster delt op. Et forsøg bliver gjort i 1. kapitel **Indledning: text och textanalys** (pp.7-10). BL fastlægger de tre analyseplaner, som enhver tekst kan studeres på, nemlig indhold, struktur og sprog. På grundlag af funktion, indhold, sprog og medium deles teksterne op på 5 såkaldte fremstillings typer, der beskrives uhyre tæt med omtale af forskellige tekstformer inden for områderne. Kapitlet afsluttes med korte bemærkninger til forskellige dispositionsprincipper.

Kapitel 2: **Att skriva och läsa text** (pp.11-16) indledes med en skematisk fremstilling, der er statisk kronologisk, af kommunikations- eller sprogsituationen. BL opfatter afsender som “skrivare”, og især koncentreret om denne anfører han 10 faktorer, dels personlige (indre) egenskaber, dels ydre forhold, der i forskellige slags tekster påvirker “skrivaren” på forskellig vis, og det giver sig udslag i sprogbrugen, stilen.

Til belysning af den 6. meget vigtige faktor “syfte och medvetenhet” (pp.12f.) inddrager BL Roman Jakobsons sprogfunktioner. At der er et rent sprogligt udslag af disse funktioner, altså netop sprogbrug, stil, fremgår ikke særlig klart. Man kunne i stedet for den omtalte statiske foreslå anvendelsen af en dynamisk kommunikationsmodel, der kunne have optaget de vigtigste af sprogfunktionerne. Jeg anfører dette, netop fordi funktion ved siden af indhold, sprog og medium er grundlaget for inddelingen af teksterne i kapitel 1. Set i en større helhed er der netop i den enormt tætte fremstilling brug for helt bevidst at se sammenhængene, hvor der overhovedet er mulighed for det.

I sin indledning til kapitel 3: **Lite om stilteori** (pp.17-33) nævner BL stilistikens oprindelse i den klassiske retorik, som repræsenterer alle aspekter af teksten, f.eks. en tale. Da dette helhedssyn på teksten, som BL skriver, ikke opretholdes i stilistikken, som overvejende drejer sig om tekstens sproglige egenskaber, advarer han imod at miste helhedssynet på teksten. Jeg har allerede søgt at konkretisere forholdet netop i forbindelse med BL's meget brede tekstbegreb og har peget på problemerne, som de viser sig i BL's egen stilistik.

Han understreger flere steder, at forskelligheden, variationerne er grundlæggende for selve stilen. Dette medfører helt naturligt en diskussion af synonymi-begrebet. I den forbindelse ses begreberne denotation og konnotation som aspekter af betydningsvariation på linie med andre aspekter. Jeg mener, man kan opfatte de nævnte to begreber som selve betydningens grundstruktur, og at denne indsigt kan åbne op for en dybere forståelse af begrebet betydning hos de studerende. Det gælder både i et videre perspektiv og i forhold til mangfoldige steder i selve bogen, f.eks. i kapitel 5: Stilfigurer.

Synonymi-problematikken følges indholdsmæssigt logisk op af en diskussion af stilarterne dels i et historisk perspektiv, dels i en bred synkron beskrivelse af teksttyper, der fører frem til begrebet teksttypologi. Det får i realiteten BL til at opgive termen stilart og erstatte den med begrebet sprogmønster (p.22). “Läsaren” diskuteres nu efter samme mønster som “skrivaren” i kapitel 2. Som indledning nævner BL, at nogle (“Det finns de—— (p.22)) anser læseren for medskaber af teksten. Synspunktet er interessant og aktuelt, fordi modtagerrollen i alle former for formidling er så vigtig. Jeg tillader mig at præcisere med følgende: “Det at skrive en historie i sig selv har egentlig ikke noget formål. En bog fødes først for alvor, når den møder sin læser” (fra interview (her citeret fra REPLIK i Fyens Stiftstidende 22/6 1995) med Karsten Brejnbjerg Christensen, forfatter til romanen “Violinernes kemi” Rosinante 1995).

I sin omtale af “läsaren” bevæger BL sig på en skala fra normallæseren til forskeren. Med hensyn til læserens reaktionsmønster bruger BL den overordnede skillelinie mellem intellektuel forståelse og emotionel og æstetisk ople-

velse. Jeg kan tilføje, at den klassiske retoriks appelformer overordnet er opdelt i netop intellektuel og emotionel appel. Tilsyneladende reserverer BL i sin formulering den emotionelle og æstetiske oplevelse (p.22) til den litterære tekst, hvad jeg slet ikke er enig i ifølge min bemærkning i forbindelse med den moderne sprogudvikling i fagtekster. Det gælder også visse journalistiske tekster og talentfulde reklamer.

Selvom BL inden for teksttypologien så at sige opgiver termen stilart og i stedet taler om sprogmønster, må han naturligvis i et kapitel om stilteori fortsætte definitionerne af begreber, der knytter sig til stil og stilistik. Det drejer sig i dette kapitel om stilimitation, stilsniveau, genre/funktion, stilepoke, individualitet og almen karakteristik og vurdering. Som en mere samlende og overordnet faktor omtaler BL to hovedretninger inden for stilistikken, der har særlig interesse i forbindelse med hans håndbog, nemlig en litterær og en lingvistisk. Alt efter retning og tekstart prioriteres arbejdsområderne og metoderne, men også efter de hensigter, man har med en stilanalyse. Stilmarkører omtales, og endelig følger en skematisk fremstilling af begreber omkring stilkvalitet, -niveau og -valør. Det er fristende netop i forbindelse med den sidste del af kapitel 3 som endnu en samlende faktor at foreslå en henvisning til den overordnede historiske udvikling fra en normativ til en deskriptiv stilistik.

Jeg tror, man kan sige, at den gennemgående intention i indledningen og de tre første kapitler netop er at håndtere det meget brede tekstbegreb. Kapitlerne 4 - 6 handler om sprog. Gang på gang fremhæver BL, at stil i hans håndbog helt enkelt betyder sprog i tekst og i særdeleshed den sproglige variation. Jeg synes, at fremstillingen falder mere til ro i disse sproglige kapitler, og teksteksemplerne står dejligt tæt. Ser man på indholdet i store træk, er det sammenligneligt med indholdet i f.eks. Ulla Albecks **Dansk Stilistik**, som jo er en skønlitterær stilistik (nævnt hos BL p.169). Jeg nævner dette, fordi man kan misforstå BL's opdeling i en litterær og lingvistisk stilistik i kapitel 3, hvor han anfører, at den litterære stilistik, der kun arbejder med litterær tekst, kan lade det sproglige aspekt komme i "skymundan" (p.28). Jeg vil her tillade mig at mene, at en **egentlig stilistisk analyse** af en litterær tekst nødvendigvis også må være sprogligt funderet. Stilen kommer jo til syne som en **sproglig manifestation**.

Netop fordi kapitlerne 4 - 6 i absolut positiv forstand er overvejende indholdsmæssigt traditionelle, vil jeg kun knytte et par enkelte bemærkninger til dem. Kapitel 4: **Språkliga stilelement** (pp.34-66) indeholder en hierarkisk disponeret fremstilling, der strækker sig fra fonem til tekstafsnit, opdelt på to storafsnit: Ljud, form, ord - Syntax, mening, stykke. Kapitel 5: **Stilfigurer** (pp.67-92) fremstiller, hvad man i hel traditionel terminologi kalder troper og figurer. Kapitel 6 behandler **textbindning och sammanhang i text** (pp.93-

112), altså hvad vi i dansk terminologi kalder overbinding eller (indre) sammenhæng i teksten.

I kapitel 4 henviser BL en egentlig fremstilling af de fonologiske elementer, herunder de størrelser, vi i dansk terminologi plejer at kalde auditive udtryks-elementer, samt forskellige typer af rim og hele metrikkens område til specielle håndbøger. Men BL illustrerer rigtig mange af disse fænomener aldeles glimrende med gode teksteksempler. De går klokkeklart ind i også en danskers øre. Og han slår fast, hvad der er uhyre vigtigt, at de fonologiske faktorer også er til stede i den skrevne tekst. "Dybest set er en "ren" skriftstilstilistik en absurditet", skriver Jørgen Fafner i sin **Retorik Klassisk & moderne**, Kbhvn. 1992 (p.148), som jeg hermed tillader mig at citere fra og henvide til, fordi den indeholder en helt vidunderlig musikalsk beskrivelse af tekstens "mundtlighedskriterier".

BL beskriver ordforrådet særdeles fyldigt med hensyn til ordklasse, ordlængde og med inddragelse af semantiske, kontekstuelle og morfologiske faktorer, altsammen naturligvis i et stilistisk perspektiv med stilistisk relevans. Jeg vil kun fremhæve et enkelt forhold, som en dansker bør være meget opmærksom på. Svensk indeholder rigtig mange ord- og bøjningsformer, der forekommer i varianter med forskellig stilistisk status. I selve valget mellem disse former ligger der altså en stilmarkering. En vis konservatisme inden for morfologi og ordvalg er et forhold, der også må medtænkes i den senere omtale af det svenske kancellisprog (pp.121 f.).

Det andet storafsnit drejer sig, som overskriften siger, om mere overordnede spørgsmål med vægt på en behandling af syntaksproblematikken på alle niveauer. Det er karakteristisk, at de forhold, som BL behandler, kræver, at brugerne er godt inde i den bag ved liggende grammatik. Det gælder, både hvad angår anvendelsen af de grammatiske begreber i et stilistisk perspektiv og med hensyn til det fulde udbytte af de som sædvanligt aldeles udmærkede teksteksempler. Til en vis grænse tilgodeser BL da også i sin omtale ikke mindst af sætningen netop eventuelle behov for en grammatisk basisviden. Jeg kan yderligere nævne, at BL omtaler sætningsskemaet som noget bekendt (p.52). Han anvender også det gamle diderichsenske udtryk fundament, som jo er langt mere illustrativt for feltets hele funktion, også inden for stilistikken, end den nyere betegnelse forfelt.

I kapitel 5: **Stilfigurer** vil jeg fremhæve et enkelt forhold fra den store centrale kategori "Bildmässiga stilfigurer" (troper). I forbindelse med den fyldige fremstilling af begrebet metafor klarlægger BL forholdet mellem metaforens 2 led, det beskrevne og det beskrivende led. Forholdet er aldeles glimrende forklaret og kan f.eks. give en forståelse af, hvorfor modernistisk lyrik, hvor den semantiske afstand mellem det beskrevne og det beskrivende led ofte er meget

stor, kan virke så uforståelig. Det er et forhold, der har stor betydning både i en analytisk og en tekstproducerende situation.

Som allerede anført behandler BL i kapitel 6 det tekstlingvistiske begreb overbinding eller sammenhæng på alle tekstens niveauer. Manglende eller mangelfuld sammenhæng er et ofte overset problem, der ikke desto mindre er højest aktuelt, også for mange professionelle skribenter. Derfor må det hilses med glæde, at BL i den i forvejen indholdsmæssigt så hårdt pressede og tætte bog alligevel giver en fyldig **samlet** fremstilling af problemet sammenhæng og af sammenhængsfaktorer. Man vil ofte i lærebøger om stilistik finde sammenhæng behandlet i forbindelse med de for problemet relevante forhold under omtalen af ordforrådet, syntaksen og stilfigurerne. BL undgår da heller ikke overlappninger, men den **samlede** fremstilling er alligevel værdifuld.

Han afslutter naturligt kapitlet med en omtale af de sammenhængsfaktorer, der gør sig gældende på det overordnede tematiske plan.

BL har nu i absolut acceptabelt omfang fremlagt det stilistiske begrebsapparat. I kapitel 7: **Språk- och textmönster** (pp.113-161) karakteriserer han forskellige former for sagtekster og desuden indholds- og strukturelementer i (korte) skønlitterære tekster. Der er naturligvis ikke tale om egentlige analyser, men om en række givtige i rimelig grad tekstillustrerede eller teksthenviseende læsninger.

De indledes med et afsnit om det offentliges sprogbrug, der meget praktisk deles op i nogle hovedkategorier. Jeg vil her nævne, at BL tager sit udgangspunkt i sproget i de middelalderlige landskabslove og netop ser det som en sproglig-stilistisk modpol til kancellisvensk. En kortfattet, men uhyre nyttig sammenligning.

Jeg har ofte rost BL's tekstudvalg. Der er i dette kapitel særdeles illustrative teksteksempler, f.eks. i afsnittet om det offentliges sprogbrug, men jeg savner en konsekvent årstalsangivelse på teksteksemplerne. Også i Sverige arbejder man ifølge BL meget på at gøre det offentliges sprogbrug i almindelighed mere modtagervenligt. Det tilsvarende danske arbejde har jo medført, at det f.eks. i nyere **dansk-fødte** love kan være vanskeligt at finde eksempler på det rigtig svære kancellisprog med "sløjfer" og endeløse hypotaktiske perioder (angående de danske oversætteres problemer med f.eks. fransk lovsprogstradition i EU-regi, se venligst min anmeldelse af **Dansk i EF**, Hermes nr. 13 1994 pp. 314f.). Derfor ville det være værdifuldt at vide, hvor gamle de svenske teksteksempler er. Ikke mindst, fordi BL's skønlitterære teksteksempler jo som allerede sagt er ret bedagede.

Det er normalt at anbringe kancellisprog og f.eks. højpoetisk sprog på det øverste punkt af en stilskala, talesprog på det nederste. Her afslutter BL da også bogens længste kapitel. På udmærket vis opbygger han en forståelse af

det autentiske talesprogs parataktiske konstruktion og dermed også dets associative og analytiske karakter, set som en modpol til et kompliceret skriftsprog, men han tilføjer også, at de nævnte talesprogstræk mere og mere præger moderne afslappet skriftsprog. Endelig sammenligner BL det autentiske talesprog med dialog-udformning i svensk prosafortælling.

I kapitel 8: **Textanalys - sammanfattning** (pp.162-168) opstiller BL en udmærket **“påmindelseslista”**, der kan karakteriseres som en gruppeordnet fortegnelse over de indholds- og strukturaspekter samt over de forskellige grupper af stilmarkører, bogen har behandlet. Listen er suppleret med inspirerende læsninger i fem helt korte tekstuddrag, der har til formål at klarlægge teksternes sprogmønstre og således placere dem i forskellige stilkategorier. Jeg savner her en helt konkret og utvetydig påmindelse til **de studerende** om, at en huskeseddel ikke er en analyseplan, at de forskellige grupper i den gode analyse/syntese, i grebene mellem del og helhed, bestandigt vil gribe ind i hinanden, at man altså ikke kan bruge huskesedlen punkt for punkt og i den anførte rækkefølge.

Undervejs i anmeldelsen har jeg nævnt **dyder** og **lyder**. Jeg har forklaret årsagen til og dermed også til en vis grad undskyldt det noget uoverskuelige præg, der viser sig i mange af bogens afsnit. Som et let middel til en større overskuelighed ville jeg hilse en særdeles detaljeret indholdsfortegnelse meget velkommen.

Jeg har allerede nævnt, at det glimrende tekstkorpus for en meget stor del består af skønlitterære tekster. Da BL har en god vane med at “genbruge” sine forfattere og til dels også tekster i forhold til de forskellige fænomener, ville et forfatterregister være særdeles nyttigt og i mange tilfælde øge brugsværdien som en hurtig vej til at danne sig et stilistisk indtryk af de omtalte og/eller citerede forfattere.

Kun i meget ringe omfang har jeg kommenteret terminologien. Det skyldes, at den stort set udgør den samme blanding af nationale og internationale udtryk, som også accepteres bredt i Danmark i lærebøger på tilsvarende niveau.

Tove Brejnbjerg Christensen

Ole Lauridsen & Sven-Olaf Poulsen: *Tysk grammatik*. København: Munksgaard, 1995

Der er mange tyske grammatikker på markedet. F.eks. har vi flere udmærkede skolegrammatikker, kontrastivt indrettede, således at man koncentrerer sig om det, der er vanskeligt for danskere. En del regler er affattet som den om den bestemte artikels brug: det er ligesom på dansk, og så er der en halv snes undtagelser. Hvad artiklen egentlig er og hvad den udtrykker, behøver man ikke beskæftige sig med. Stoffet er forenklet, opstillingen overskuelig, gunstig til kontant indlæring. Men når learnerne så har lært det basale, kan tumle det par kasus og kan sige hütte tun sollen, behøver de et læremiddel, der kan bringe dem videre. I en del år har man i grammatikundervisningen på de højere læreanstalter brugt Peter Jørgensen: *Tysk Grammatik 1952-64*, der i ikke særlig overskuelig form præsenterer et væld af detaljer. På en hel del punkter er den stadig velegnet som opslagsbog. Ellers har man anvendt de større tyske værker som Helbig og Duden Grammatik. Der har altså manglet en større ajourført fremstilling af tysk grammatik til brug for den videregående undervisning i Danmark.

Dette savn er nu blevet afhjulpet af Ole Lauridsen og Sven-Olaf Poulsens *Tysk Grammatik*, der er udkommet i Munksgaards Sprogserie. Det hjælpemiddel vi her har fået i hånden, er imidlertid andet og mere end de grammatikker vi hidtil har arbejdet med. Det er ikke en indlæringsgrammatik, i forordet siges direkte, at de studerende forudsættes at beherske det basale stof. Heri er der ikke noget underligt: en grammatik, der har (næsten) det hele med, kan ikke samtidigt være forenklet og let at lære. Men denne grammatik vil noget andet, den vil problematisere og forklare og hjælpe de studerende frem mod et bevidst forhold til sproget. Grammatikken vil være pædagogisk og ræsonnerende og samtidig indeholde "den schwierigen und den schwierigsten Stoff" (Ole Lauridsen/Sven-Olaf Poulsen: *Wohltemperierte Überlegungen zu einer weiteren deutschen Grammatik*, i *Hermes* 7, p. 89). Der tilstræbes klarhed i fremstillingen og i stort omfang perspektivering af stoffet, ofte historisk eller sprogteoretisk. Alt i alt en stor opgave. Har man taget munden for fuld? Nej, faktisk ikke. Det er lykkedes at skabe en ny grammatik, der er helt sig selv. Den indeholder på (næsten) alle punkter det man kan forvente af en stor tysk grammatik, på en del punkter mere, og det hele er skrevet i et klart og smidigt sprog, der veloplagt fører læseren frem til en bedre forståelse af de behandlede fænomener. Der bringes også teksteksempler, f.eks. i den historiske indledning et lille stykke oldhøjtysk, middelhøjtysk og Luthertysk, eller ved gennemgangen af modusbrugen i indirekte tale en tekst fra "Hamburger Abendblatt" med kommentarer, hvilket pædagogisk er fremragende. I en lang række tilfælde gøres rede for den historiske udvikling. Derved får også den læser, der ikke har

beskæftiget sig med sproghistorie, og det er nok de fleste, mulighed for en dybere forståelse af sproglige fænomeners opståen, udvikling og forsvinden. Historisk viden kan også være en støtte for hukommelsen, f.eks. at Kunst er en afledning af stammen af *können + st*, som Last af laden, og derfor er de hun-køn, eller at *einigermaßen* og *gewissermaßen* er gamle modale genitiver. Den historiske indledning, der på 15 sider skildrer sprogets slægtskabsforhold og udvikling, formidler den overordnede sammenhæng. Ifølge forordet skal grammatikken “lægge op til og ligefrem opdrage til en egentlig videnskabelig beskæftigelse med sproget. Mere avancerede ræsonnementer er derfor indarbejdet overalt”. Som indledning til hver ordklasse er der et afsnit om ordklasseproblemer. Der er altså indarbejdet en del teori i bogen, men på en sådan måde, at læseren tages ved hånden og hjælpes til en bedre forståelse, det er aldrig *Selbstzweck* eller *show-off*. Det er en glæde at se, at fremstillingen er “behagelig fri for svært håndterlige, teoretiske vidtløftigheder” (Ole Lauridsen i *Hermes* 1, p.71, om Helbig).

Eksempelmaterialet er udvalgt med henblik på at illustrere det moderne tyske standardsprog, forstået som nyhedsformidlingens sprog, sproget i aviser og magasiner, radio og TV. Bortset fra de helt banale eksempler (*das Dach des Hauses*), som forfatterne (fornuftigvis) selv har konstrueret stammer eksemplerne fra tekstkorpora (hovedsagelig *Limas*) og aviser. Herved opnås en stor bredde i materialet. Der er også udtryk fra fagligt sprog, fra forretningsbreve. Det er moderne sprog, somme tider med en vis underholdningsværdi: *verkaufte Zweitfrisur, wer Arbeit kennt und sich nicht drückt, der ist verrückt*, talesprogs vendinger som *-ist er gestern ausgeflippt, zu kriegte er die Tür nicht*. Der er sket et og andet siden Peter Jørgensen. Andre eksempler har andre kvaliteter, man forstår, at de ikke er bevidstløst udvalgte, men ofte ud fra en glæde ved sproget og dets udtryk. Friheden i eksempelvalget har naturligvis sine grænser. I kapitler som § 15 *genus* efter form er der tale om en liste af substantiver ved hver underafdeling, og materialet er begrænset. De anførte eksempelord må ikke være for sjældne, derfor ser man naturligvis gengangere i de forskellige grammatikkers lister. Således også her. Men der er ingen afskrivning, der er tale om en selvstændig stillingtagen, et rimeligt udvalg af eksempler, også således at fagsprog tilgodeses, og det har vi ikke set før. En sjælden gang et sjældent ord, f.eks. *die Mahd* (mejning, af *mähen*, at meje). Men der er heller ikke mange d-afledninger.

En grammatik er bundet af sit stof, og det er temmelig statisk. Men der sker nye ting. I 16.2.1.2. får vi en grundig redegørelse for problemet *m/k* på tysk, det feministiske *Innen* (*StudentInnen*) og det hyppigere *Student/innen* som betegnelse, når begge køn skal nævnes. En nyttig oplysning. Sætningsknuden (en bog som jeg synes du skal læse) har i de seneste år været genstand for stor interesse hos danske tysklærere. Den er også en almindelig fejlkilde ved over-

sættelse. Her gives der ikke nogen vejledning i oversættelsen. Til gengæld får vi, og det har vi ikke fået før, en ræsonnerende fremstilling af problemet og en gennemgang af typens forekomst på tysk (i begrænset omfang i omgangssproget) og af de ikke sjældne infinitivknuder (eine Behauptung, die ich meine widerlegen zu können). Sætningskløvningen (det er Peter, der har gjort det) behandles ikke, da forskellen på anvendelsen på dansk og på tysk udelukkende er stilistisk betinget. Her som enkelte andre steder ville jeg nok foretrække, at man gav afkald på lidt af stringensen til fordel for det praktiske. Forskellen i artikelbrug mellem dansk og tysk behandles, men det sker meget kort, i en af de udmærkede oversigtskasser, der ellers sammenfatter det komplicerede stof.

Søger man artikelbrug i registret, mangler dette ord. Henvisningen findes under artikel, bestemt, anvendt som kasusmarkør. Registret (11 sider) indeholder næsten udelukkende grammatiske opslagsord. Selvom bogens opbygning er klar og overskuelig og terminologien er uden besværliggørende nydannelser, er det alligevel ikke altid, man forstår, i hvilket kapitel man skal søge. Selvom bogens hovedsigte vel er den ræsonnerende og forståelseskabende fremstilling af grammatiske problemer og ikke en opstilling af enkelttilfælde, vil den givetvis blive brugt som opslagsbog. Her hjælper de grammatiske udtryk i registret naturligvis godt på vej, men de tyske stikord er meget få. Måske forlaget ikke har villet have bogen større. Men jeg vil dog mene, det ville være en lettelse for de mange brugere, der vil skrive oversættelser og slå op i bogen, hvis man indførte et noget fyldigere stikordsregister.

I en bog med så mange informationer kan man naturligvis ikke være enig med forfatterne overalt. Men der er ikke meget jeg kunne ønske mig gjort anderledes. En hel del steder kan man(jeg) lære nyt, selv om man(jeg) er gammel i faget. De bedste kapitler er nok konjunktiv, topologi (ledstilling) og passiv - områder, som forfatterne har arbejdet med i mange år. Bogen er et fund for den interesserede læser. Den opfylder et behov, som vi måske ikke havde gjort os klart vi havde. Man kunne ønske, man selv havde haft en sådan indføring, da man selv lærte tysk. Den har alle muligheder for at hæve tyskundervisningens niveau på de højere læreanstalter. Den er ikke og vil ikke være, en udvidet afløser for Rossen og Kaper. De vil stadig være nødvendige for den basale indlæring, der jo med den tiltagende demokratisering af de højere uddannelser indtager en stadig større plads på de højere læreanstalter. Men for den viderekomne vil bogen kunne betyde et stort skridt fremad.

Jørgen Christensen

Henning Nølke, *Linguistique modulaire : de la forme au sens*. Louvain - Paris : Editions Peeters, 1994

Henning Nølke (par la suite HN) s'est fait connaître, depuis bien des années, comme un linguiste plein d'idées originales, parfois inspirées par les théories pragmatiques d'O. Ducrot, et qui a surtout analysé la sémantique et la pragmatique des adverbes.

Dans son nouveau livre, HN élargit sa perspective pour proposer une véritable vue d'ensemble de la linguistique entière, mais tout en gardant son intérêt particulier pour les adverbes. Son propos est donc (au moins) double :

- (i) jeter les bases méthodologiques d'une linguistique modulaire ;
- (ii) présenter quelques éléments précis susceptibles de faire partie d'un modèle modulaire ainsi que quelques analyses effectuées dans ce modèle. (*Introduction générale*, p. 7)

Constatons d'emblée que c'est un livre profond, riche et original qui peut être lu d'au moins trois points de vue :

- soit comme l'esquisse d'une conception globale de la linguistique, à savoir la conception "modulaire" ;
- soit comme une introduction large aux tendances actuelles de la linguistique (surtout en sémantique-pragmatique), puisque les propos de HN sont continuellement mis en rapport avec les nombreux modèles et théories alternatifs ;
- soit finalement comme une discussion provocante et personnelle d'une série de notions fondamentales de la pragmatique, et surtout de leurs applications dans le domaine des adverbes.

Cette petite énumération de "lectures" doit suffire pour montrer que c'est un véritable défi qu'a relevé HN - en effet, comment traiter de trois aussi vastes sujets en 300 pages? (Et comment les présenter et leur rendre justice dans un compte rendu de quelques pages seulement?) Si le projet de HN peut sembler bien vaste, il faut certes lui savoir gré de cette tentative de mener une discussion théorique et consciente sur la méthodologie de la linguistique, tout en démontrant par des applications concrètes comment elle doit être mise en pratique. Cette réflexion théorique est d'autant plus bienvenue (pour ne pas dire indispensable) que, depuis la chute du paradigme générativiste, les linguistes agissent dans une sorte de chaos méthodologique et épistémologique (signalé par HN lui-même à la p. 14), même s'il s'agit d'un chaos fort créatif.

Pour donner une idée de cet ouvrage, je prendrai le parti d'en exposer à tour de rôle les trois "lectures", en commençant par le modèle modulaire.

Modèle modulaire

HN envisage la linguistique comme un ensemble de “mini-théories” ou “modules”. Chaque module est en principe indépendant des autres, mais en même temps ils sont reliés entre eux par des règles spéciales, les “méta-règles”. Selon HN, cette conception comporte deux avantages :

- (i) elle permet d’obtenir une grande précision dans la description du travail effectué /.../ une plus grande clarté notionnelle et la formulation de définitions plus précises des notions centrales ;
- (ii) elle ouvre la voie à un niveau explicatif parce qu’elle est susceptible de dégager des rapports /.../ entre les phénomènes examinés et définis indépendamment les uns des autres. (p. 12)

D’une certaine façon, on peut dire que la linguistique modulaire existe depuis longtemps : depuis la naissance du structuralisme, au moins, on a bien fait le départ entre phonétique, phonologie, morphologie, syntaxe, sémantique, et j’en passe. La grammaire générative a les composantes que l’on sait.

L’originalité de HN est d’opérer avec des modules bien plus nombreux et plus petits. En outre, il y a pour HN une hiérarchie de modules assez complexe, puisqu’il parle d’abord des composantes syntaxique, logico-sémantique et pragmatico-sémantique, ensuite de “supermodules” (explication d’un phénomène linguistique par “l’interaction systématique de plusieurs modules”, p 198), de modules, et de “sous-modules” (ainsi le module de la sémantique référentielle se compose de deux sous-modules : la sémantique componentielle et les restrictions sélectionnelles (p. 114)).

Quelles sont alors les implications méthodologiques et épistémologiques de la théorie modulaire de HN? A mon avis, elle n’est pas foncièrement différente des composantes des structuralistes, mais elle comporte certainement des avantages pratiques. Puisque chaque module est vu comme indépendant des autres, la théorie permet d’incorporer des modèles ou des descriptions proposés par de nombreux chercheurs, et inspirés par des écoles linguistiques variées. A mon avis, c’est là le point fort de la théorie : l’état chaotique de la linguistique d’aujourd’hui, déjà mentionné plus haut, est un symptôme du fait que c’est vraisemblablement un vain espoir que de s’imaginer que la langue, dans toute sa complexité, pourrait être saisie par un seul modèle à peu près strict. En revanche, le système “ouvert”, flexible et plus relâché proposé par HN cadre parfaitement avec la situation actuelle.

Il y a deux objections assez manifestes à considérer :

- On pourrait penser que cette théorie devrait être développée avec beaucoup plus de détails pour être appréciée à sa juste valeur. Mais puisque HN fait appel à beaucoup de recherches antérieures (effectuées par lui-même aussi bien que par d’autres), on peut affirmer que l’“échantillon” présenté est déjà

assez substantiel, et qu'on voit assez clairement comment le modèle fonctionne.

- Plus délicat est le problème du statut épistémologique du modèle et de ses définitions fondamentales. En effet, y a-t-il une méthode scientifique pour dériver ou cerner les modules pertinents, et pour les placer dans la “bonne” composante (syntaxique, logico-sémantique, etc.), ou sont-ils créés d’une manière plus ou moins subjective et “artisanale”, d’après le jugement individuel du linguiste? (C’est en quelque sorte la vieille discussion entre les partisans de “God’s Truth linguistics” et ceux qui ont opté pour “hocus pocus linguistics”.) Pour donner quelques exemples concrets : les modules concernant la structure de prédication, celle de portée, et celle de thème-rhème, sont tous rangés par HN dans la composante syntaxique. En lisant son exposé, on se rend pourtant compte que ces notions reposent en partie sur des critères que la plupart des linguistes appelleraient sémantiques. Une question fondamentale sera alors : une notion comme la portée (ou le rhème, ou le foyer), doit-elle être définie dans le cadre étroit d’un module, placé à son tour dans une composante, ou doit-on concevoir la portée (etc.) comme un phénomène qui relève pour ainsi dire de plusieurs composantes? On voit que la réponse à cette question aura des répercussions soit sur la définition de la portée, soit sur le système modulaire en tant que théorie linguistique.
- Autres questions générales : Y a-t-il une distinction méthodologique bien définie entre supermodule, module “ordinaire” et sous-module? Les méta-règles, qui règlent l’interaction entre différents modules, sont-elles d’un type bien défini? En outre, que veut dire, dans le cadre de la théorie modulaire, le terme “explication”?

A mon avis, la réponse aux questions posées dans le paragraphe précédent reste parfois assez indécise, mais c’est peut-être, dans une certaine mesure, une conséquence directe du vague de la langue en elle-même. J’irais même jusqu’à dire que la langue ressemble aux organismes vivants (en fin de compte, elle en est un produit), qui, notoirement, refusent de se laisser cerner par des définitions et des théories rigides.

Ce qu’on peut retenir, c’est que ce modèle, sans être (jusqu’à nouvel ordre) très précis et détaillé du point de vue “théorique” ou “épistémologique”, nous permet d’organiser les vastes connaissances qu’ont ramassées les linguistes selon une méthode heuristique commode et pratique, et même élégante.

Exposé de syntaxe, sémantique et pragmatique actuelle

Comme je viens de signaler, l’étudiant, ou le linguiste ayant d’autres spécialités, aura tout intérêt à lire cet ouvrage comme un exposé érudit et perspicace

des problèmes et des notions les plus “dans le vent” en syntaxe, sémantique et pragmatique moderne. En voici quelques exemples :

- **La structure prédicationnelle** (p. 94ss). HN propose un modèle basé sur les recherches de M. Herslund, F. Sørensen et H. Korzen, qui comporte trois compléments valentiels autour du verbe, à savoir **sujet**, **objet direct**, et **adjet**, susceptibles d’entrer dans cinq variantes combinatoires strictement définies.
- **La portée** (p. 98ss). HN en discute différentes définitions proposées. Pour lui, la portée concerne la composante syntaxique, et il analyse deux aspects différents, à savoir l’étendue et la perspective de la portée. La discussion de la perspective mène à une hypothèse intéressante sur une hiérarchie des unités à portée dans laquelle c’est la perspective qui décide si un adverbe pourra entrer dans la portée d’un autre. Ainsi, dans
Paul ne vient pas heureusement
ne...pas ne saurait porter sur *heureusement* parce que ce dernier a une perspective d’énoncé, alors que le premier a une perspective de proposition (p. 102).
- **Thème - rhème** (p. 104ss) : pour HN ces notions relèvent de la syntaxe.
- **La véridiction et la mostration** (p. 113-14) ont été proposées par H. Kronning à la suite de Wittgenstein.
- **Les présuppositions** (p. 124ss). HN discute différentes propriétés des présuppositions, notamment présupposition prédicationnelle - stratificationnelle et présupposition forte - faible.
- **Foyer — substrat — résidu — adfoyer** (p. 127ss). Le foyer, contrairement au rhème, appartient en premier lieu à la composante sémantique, même si sa définition reste bien délicate (voir la discussion p. 128). La focalisation peut être simple, neutre ou spécialisée. On peut entre autres signaler l’idée intéressante selon laquelle la focalisation ne peut toucher que les sèmes spécifiques (p. 175). Les **adverbes paradigmatissants** sont une classe spéciale de focalisateurs déjà analysés dans Nølke (1983).
- **La polyphonie** (p. 145ss), inventée par Ducrot, a été développée par HN pour servir à expliquer une vaste gamme de phénomènes linguistiques.

Après avoir ainsi aiguisé ses instruments, HN les met à l’oeuvre pour analyser deux phénomènes concrets : l’emplacement des adverbes de phrase (p. 203ss) et les propriétés de la négation (p. 223ss) ; le lecteur aura donc une démonstration pratique du fonctionnement du modèle modulaire tel que HN le conçoit.

Discussion de quelques points précis

Je passe maintenant à la discussion de certains points précis ; il va sans dire que je ne saurais relever, dans le présent cadre, qu’une faible fraction de toutes les idées intéressantes et originales proposées par HN.

P. 41ss. **La distinction (signification de la) phrase - (sens de l')énoncé.** C'est le problème épineux, discuté depuis toujours, de ce qu'on a souvent appelé "sens littéral" et "sens étendu" ou encore "contextuel". Selon le modèle de Ducrot, repris par HN, la signification de la phrase "pose des paramètres et des instructions pour leur saturation", alors que le sens de l'énoncé est une donnée obtenue par une observation empirique. Il n'est pas douteux que l'application pratique de cette distinction est délicate, et elle dépend de façon critique des définitions précises. Levinson (1983 : 17n et 19), parlant de la distinction analogue entre *phrase* et *utterance*, souligne que "The reader is warned that none of these concepts is entirely clear" et que "It is important, but in practice exceedingly difficult, to maintain this distinction /.../. As an index of the difficulty, one may note that linguists frequently oscillate between assigning notions like *presupposition*, *illocutionary force*, *truth condition* to sentences or utterances, although important theoretical consequences follow from the choice." Moeschler et Reboul (1994 : 403 et 417 passim), de leur part, présentent des théories plus ou moins contradictoires (de Ducrot, Searle, Sperber-Wilson entre autres), qui proposent chacune leur conception des notions littéral et non littéral.

Ce dilemme théorique semble réapparaître chez HN, puisque, après avoir fait la distinction phrase - énoncé, il reprend le deuxième terme pour faire une deuxième distinction : "l'objet des examens linguistiques est l'énoncé-type plutôt que l'énoncé-occurrence." Cet énoncé-type aura alors "un noyau de sens qui est marqué par l'énoncé même et qui est la base proprement linguistique de toute interprétation virtuelle de l'énoncé." Il me semble que cet énoncé-type frôle le domaine de la phrase et sa signification. Dans la mesure où le couple phrase - énoncé reflète la bonne vieille dichotomie saussurienne langue - parole, "l'énoncé-type" occupe une place fort précaire entre les deux. Levinson (1983:19) a déjà remis en question une distinction parallèle : "Lyons /.../ advocates distinctions between text-sentences and system-sentences, /.../, utterance-types and utterance-tokens, /.../. It is unlikely, though, that we can handle all these if we cannot make the first distinction systematically".

Pour compléter cette discussion, je me permets d'avancer quelques points de vue additionnels concernant la distinction *phrase - énoncé*.

- Même une courte phrase "isolée" porte en soi son propre petit contexte. La distinction entre la phrase "abstraite" et isolée *Pierre dort* d'une part, et d'autre part *Pierre dort* énoncé en emploi (ou figurant à la page 200 d'un roman de 400 pages) est continue et quantitative, et non pas discrète et qualitative. Car si la distinction n'était pas continue, où placer le seuil? Est-ce que l'addition d'une phrase avant (*Marie joue avec le chien. Pierre dort*) fait de *Pierre dort* "un énoncé contextuel"? Ou l'addition de deux, trois, quatre phrases? On voit que le seuil sera totalement arbitraire.

- Le “propre petit contexte” d’une phrase isolée ressort avec une évidence particulière dans certains cas. La phrase ??*Jean a cessé de fumer mais il n’a jamais fumé* semble bien démontrer que même hors emploi, le bizarre d’une phrase s’explique par une présupposition contradictoire. Il est évident que le deuxième segment de la phrase *il n’a jamais fumé* annule la présupposition intuitivement sentie dans le premier segment, et que cette phrase démontre donc clairement que la notion de “phrase hors contexte” est en elle-même fort problématique ou même impossible.

On pourrait peut-être proposer qu’une phrase hors contexte doit en même temps être “minimale”, peut-être ne correspondre qu’à une seule prédication. Donc *Jean a cessé de fumer* serait permis, mais non pas ??*Jean a cessé de fumer mais il n’a jamais fumé*. Mais cela ne marche pas non plus, car même une phrase minimale peut créer des présuppositions contradictoires, p.ex. :

??*Jean boit la viande*

??*La pierre pleurerait*

- La conclusion de cette analyse (pédantesque si l’on veut) sera, à mon avis, que les distinctions phrase - énoncé, etc., pour indispensables qu’elles soient dans l’analyse pratique, ne reflètent pas des dichotomies théoriques bien définies dans la langue.

P. 76. Pour illustrer la modularité profonde de la langue, HN cite Milner : “Le langage n’est pas structurellement unitaire”, donc exactement le contraire de l’avis de Saussure selon lequel “la langue est un système où tout se tient”. Je me permets d’apporter encore un argument en faveur des vues de HN, à savoir le phénomène de conflit entre deux règles linguistiques, que j’ai observé en étudiant la synonymie (Danell 1995:118). Ainsi on dit *tous les ans* d’une part, et *les années paires* d’autre part. Si le locuteur a besoin de combiner ces deux notions, il y aura conflit entre deux règles déterminant le choix entre *an* et *années*, et il se trouve en effet que les informateurs hésitent beaucoup devant le choix entre *tous les ans pairs* et *toutes les années paires*. On voit que ce type de conflits est tout naturel dans un cadre modulaire.

P. 79. HN discute le principe de compositionnalité. On pourrait ajouter que les groupes figés (locutions, phrasèmes, collocations, etc. - la terminologie est confuse dans ce domaine, c’est le moins qu’on puisse dire) constituent un problème considérable. Puisque les groupes figés jouent un rôle important (du point de vue quantitatif) dans n’importe quel texte, et puisqu’ils enfreignent le principe de compositionnalité, il faudrait trouver une méthode de traitement spéciale. Mais ici, on voit bien la flexibilité du modèle - créons un module phraséologique!

P. 98ss. Il s’agit de la notion de portée et des “unités à portée”. Je serai bref ici, puisque j’espère publier ailleurs une discussion détaillée de ce problème

passionnant. Qu'il suffise d'indiquer quelques problèmes :

- HN (p.101) propose la définition suivante de la portée :
 “la portée est un domaine de dépendance. C’est le domaine de la phrase où l’unité à portée exerce une influence sur l’occurrence et la signification des morphèmes et des syntagmes. /.../ Il faudra /.../ distinguer entre l’**étendue** et la **perspective** de la portée. Par ‘étendue’ j’entends le segment de la phrase qui entre dans la portée.”

Il me semble que cette définition n’est pas assez claire pour être appliquée en pratique, et la dernière ligne citée ci-dessus est même nettement circulaire : “l’étendue de la portée = le segment qui entre dans la portée”. HN s’appuie sur la définition proposée par Muller (1991:101) qui manifeste la même circularité: “En logique, la portée d’un opérateur est le *domaine dans lequel cet opérateur peut agir* [italiques de C. Muller] /.../. On définira donc la portée de la négation comme étant le domaine de l’énoncé où se manifeste la négation”. A mon avis, le fait de remplacer le terme “portée” par son quasi-synonyme “domaine” ne nous aide pas beaucoup. J’ajoute que Muller (1991) avance d’autres idées sur la portée ; il dit par exemple qu’il faut utiliser une hiérarchie de “prédicats sémantiques ordonnés” (Muller 1991:105) - ainsi la phrase *il ne court pas vite* “sera associée à une structure d’opérateurs (donc de prédicats)”:

pas (vite (court (il)))

Est-ce à dire que “opérateur” (ou “unité à portée”) égale “prédicat”? S’il en est ainsi, il faudrait en conclure que le verbe *courir* est aussi une unité à portée, ce qui semble peu souhaitable.

- Faute de critères plus concrets, on pourrait se demander si, par exemple, un adjectif épithète est aussi une unité à portée, puisque, indubitablement, il “exerce une influence” sur un fragment de la phrase, à savoir le substantif. De même, les définitions proposées ne semblent guère exclure la portée au sens de Heldner (1981), qui n’est pas une portée selon HN. (Il faut peut-être ajouter que je ne comprends pas le mot “dénoncer” quand HN (p.101n) dit que la portée de Heldner a été “dénoncée” par C. Muller - n’a-t-elle pas le droit, comme tout le monde, de stipuler la définition de ses termes?).
- Même si les questions de définition sont loin d’être résolues, il faut signaler que l’idée de HN concernant la **perspective** de l’unité de portée, et la hiérarchie qu’il présage, suggère un domaine de recherches important. Un détail : l’unité de portée donnée comme exemple de perspective **proposition** est *soigneusement*. Mais est-ce que le mot *soigneusement* peut jamais être autre chose qu’un adverbe adverbial, même extraposé? Pour moi, les deux énoncés suivants semblent avoir pratiquement le même sens:

Le patron du Café des camionneurs prépare soigneusement les plats.

Soigneusement, le patron du Café des camionneurs prépare les plats.

En résumé, il me semble donc que, malgré les exemples et les analyses très suggestifs de HN et de Muller (1991), il n'existe pas encore une théorie claire et cohérente de la notion de portée. L'analyse des mystères de la portée a besoin d'être poussée plus loin encore. Il n'empêche que les idées créatives de HN (et de C. Muller) représentent déjà des progrès importants dans ce domaine.

P. 124ss. Un problème de définition et de délimitation des modules : HN opère avec une composante **logico-sémantique** et une composante **pragmatico-sémantique**. Il se pose alors la question des "implicites", c'est-à-dire "ce qui se trouve 'entre les lignes'" ou encore les inférences que l'auditeur peut tirer de la phrase / de l'énoncé. Ces implicites, comment doit-on les classer dans les composantes et dans les modules?

Selon HN, il faut distinguer entre "**implicites sémantiques**" et "**implicites (proprement) pragmatiques**". Les premiers correspondent aux présuppositions, alors que les seconds se rapprochent des implicatures de Grice ou des implicatures de Sperber et Wilson. HN continue: "Les premières sont le produit des seuls matériaux linguistiques, alors que les dernières dépendent notamment de la situation énonciative et du contexte encyclopédique. /.../ L'étude des implicites pragmatiques est surtout une étude des mécanismes socio-cognitifs qui régissent la communication et sort en tant que telle du cadre théorique que je me suis imposé" (p 124).

Il cite ensuite la définition classique de la présupposition, selon laquelle

p présuppose q ssi

(p implique q) et (non p implique q)

Il en découle le paradoxe bien connu que toute présupposition est nécessairement vraie (c'est-à-dire tautologique).

Pour lever ce paradoxe, HN veut proposer une définition pragmatico-sémantique (p 125). Or, l'exposé devient ici un peu paradoxal lui aussi, car HN dit d'abord "La présupposition prédicationnelle se définit en termes logiques : c'est la présupposition des logiciens" (p 125-6). Mais n'est-ce pas cette définition qu'il vient de rejeter parce qu'elle entraîne le paradoxe?

Ensuite HN propose une autre définition basée sur les croyances du locuteur et de l'auditeur (p 126). Cette définition évite le paradoxe logique, mais en revanche elle complique le problème du classement. En fait, si les présuppositions sont "le produit des seuls matériaux linguistiques" (p 124), alors je ne vois pas comment elles peuvent en même temps être définies à partir des croyances des interlocuteurs. Et de l'autre côté, si l'on prend les interlocuteurs comme point de départ de la définition, il devient beaucoup plus difficile de voir la distinction entre présuppositions d'une part et implicites pragmatiques d'autre part, ces derniers dépendant "de la situation énonciative et du contexte

encyclopédique” (p. 124), autrement dit à peu près des croyances des interlocuteurs. Puisque la distinction devient ainsi bien délicate, il sera plutôt indiqué de traiter tous ces phénomènes dans le même module ou du moins dans la même composante (probablement pragmatique-sémantique).

Sur ce point, on peut citer l’avis de Moeschler et Reboul (1994:225), selon lesquels les présuppositions, prises isolément, sont un peu moins débattues depuis quelque temps, puisque, dans la perspective des théories récentes de la pragmatique, on cherche à examiner globalement l’ensemble complexe des inférences, dont les présuppositions constitueront éventuellement une catégorie parmi d’autres.

P. 203ss. Je tiens à signaler l’application élégante du modèle modulaire pour expliquer l’emplacement des adverbes de phrase.

P. 225, 230. HN fait la distinction entre négation descriptive et polémique (p. 225). Après une analyse de ces deux négations, il conclut que la négation descriptive doit avoir une perspective de proposition en tant qu’unité à portée, alors que la négation polémique adopte la perspective d’énoncé (p. 130). Or, selon l’analyse (que je trouve convaincante) de Muller (1991:50), il faut voir la distinction descriptif - polémique comme une échelle glissante - autrement dit, les deux aspects seraient toujours présents, mais dans des proportions variées. Si l’on accepte cette analyse, il est difficile de voir comment le choix entre les deux perspectives se fait, puisque ce choix est évidemment dichotomique, sans permettre une échelle glissante.

P. 228ss. Le problème des Termes à Polarité Positive ou Négative. Comme on le sait, ces termes ont été utilisés par bien des linguistes pour analyser les propriétés de la négation, et notamment sa portée. Or il me semble qu’une certaine prudence est de mise. Ne faut-il pas d’abord se demander si tous les TPP et TPN sont du même type, ou si leur comportement s’explique par des facteurs spéciaux dans chaque cas? Ainsi par exemple, l’exemple

**On n’est pas plutôt bien ici*

fait figurer le TPP *plutôt*, qu’on pourrait peut-être considérer comme un adverbe de phrase avec une perspective d’énoncé ou d’énonciation (si j’ai bien compris les analyses de HN!), ce qui l’empêche de tomber sous la portée d’une négation descriptive. Par contre, l’exemple

**On n’est pas joliment bien ici*

contient le quantifieur *joliment* ; il n’y a pas d’incompatibilité de portée, mais *joliment*, comme beaucoup de quantifieurs, refuse d’être nié - cf. **Il n’y a pas quelques filles ici*.

En ce qui concerne les TPN, ils relèvent souvent des groupes figés :

Paul n’a pas dormi de la nuit

Si la négation ne saurait être supprimée ici, c'est qu'elle fait partie du groupe figé. Ce groupe figé présente une syntaxe qui est agrammaticale hors du groupe, ce qui fait que **Paul a dormi de la nuit* est inacceptable et incompréhensible au niveau sémantique. Mais il me semble un peu risqué de se servir du comportement idiosyncratique de quelques locutions figées pour tirer des conclusions générales sur la négation et sa portée.

Sans pouvoir discuter longuement les TPP et TPN ici, je soupçonne qu'il serait utile d'effectuer une analyse plus poussée de leurs propriétés pour pouvoir les utiliser dans l'étude de la négation.

Conclusion

J'ai dit dès le début que le livre de Henning Nølke est profond, riche et original - les discussions et les objections qu'on vient de lire ci-dessus ne font que souligner ce jugement - et il mérite d'être lu par tous ceux qui s'intéressent à la linguistique actuelle.

Bibliographie

- Danell, Karl Johan (1995) : *Le phénomène de concurrence en français moderne - Réflexions à partir de an-année, jour-journée, paraître-apparaître, et d'autres*. Umeå : Swedish Science Press.
- Heldner, Christina (1981) : *La portée de la négation*. Stockholm.
- Levinson, S (1983) : *Pragmatics*. Cambridge Textbooks in Linguistics.
- Moeschler, Jacques et Reboul, Anne (1994) : *Dictionnaire encyclopédique de pragmatique*. Paris: Éditions du Seuil.
- Muller, Claude (1991) : *La négation en français*. Genève : Droz.
- Nølke, Henning (1983) : *Les adverbess paradigmatissants : fonction et analyse*. Revue Romane Numéro Spécial 23, Copenhague : Akademisk Forlag.

Karl Johan Danell

Karen Risager og Jørgen U. Sand: *SIGLES. Ordbog over franske forkortelser. Herning: Systime 1995*

SIGLES er en elektronisk ordbog indeholdende ca. 3000 franske forkortelser. Som det fremgår af ordbogens titel, er forkortelserne hovedsageligt af typen "sigles", men derudover indeholder ordbogen en række forkortelser sammensat af førstestavelser (eks. *Orsectox: Organisation des secours matières toxiques*) samt forkortelser, der er dannet af første og sidste bogstav(er) (eks. *prté: propriété*). I forordet nævnes, at forkortelser bestående af et ords første bogstav(er) generelt ikke er medtaget, men netop det i forordet nævnte eksempel: *M. (Monsieur)*, figurerer faktisk i ordbogen. Lidt forvirrende.

Ordbogen indeholder 3 indeks: en alfabetisk liste over forkortelser af fransk oprindelse, et emneindeks, hvor de samme forkortelser er ordnet efter emne, samt et alfabetisk dansk/engelsk/internationalt indeks med forkortelser af ikke-fransk oprindelse. Endelig er der mulighed for fritekstsøgning.

Via hovedindekset søges forkortelser af fransk oprindelse, ordnet alfabetisk. 3000 forkortelser er mange, og ordbogen indeholder selvsagt en del "eksotiske" forkortelser. Det er derfor en fordel, at søgeresultatet, ud over forkortelsens betydning, også indeholder en angivelse af det (de) emneområde, forkortelsen tilhører. "Hvor det skønnedes nødvendigt" - er anført en dansk oversættelse eller dansk ækvivalent (under *INSEE* oplyses eksempelvis, at den danske ækvivalent er Danmarks Statistik). Dette er absolut en god idé, som med fordel kunne udvikles yderligere, specielt i betragtning af den meget brede målgruppe, ordbogen henvender sig til. I denne forbindelse kunne det i øvrigt være rart at vide, hvori ovennævnte "skøn" består - har det f.eks. at gøre med et bestemt udsnit af målgruppen?

Emneindekset giver mulighed for at søge på ca. 90 emner. Emneordet *edb* giver eksempelvis 36 forkortelser, *industri* 88 og *kunst* 5. Registreringen på emner er dog ikke foretaget konsekvent, idet f.eks. emneordet *forfatning* angiver én forkortelse (*TOM*), hvorimod *DOM* og *DOM-TOM* er registreret under *forvaltning* eller *frankofoni*. Under emneordet *forening* findes kun én forkortelse (*ARIC*), mens *association* ved fritekstsøgning giver 77 forkortelser. Som et kuriosum kan i øvrigt nævnes, at man under *titel* - sammen med *PDG (Président-directeur général)* o.lign.- finder forkortelsen *N.-S. J.-C. = Notre-Seigneur Jésus-Christ!*

Ved hjælp af det tredje indeks kan søges de franske ækvivalenter til ca. 140 danske, engelske eller internationale forkortelser, og *SIGLES* er herved et supplement til gængse flersprogede ordbøger.

Som det fremgår af ovenstående, befinder mine indvendinger sig mest på detailplanet. Inden for genren forkortelsesordbøger fremtræder *SIGLES* alt i alt

2

som et produkt, der giver nye mulige “angrebsvinkler”, når det gælder om at få “slået hul på” de ofte ikke særligt gennemskuelige forkortelser, der så hyppigt anvendes i fransksprogede tekster.

Aase Møller